

השער הראשון

הוא שער התפלה ופרקיו עשרים

דפוק הראשון בגדר התפלה

ד ראוי לתת גדר לענין התפלה, שתלויים בה כמעט דברים גדולים, כמו שנבאר בע"פ.

ומאלי נדרה נכון ושלם, והוא בקשת האדם מהאל דבר צורך שאינו ברשותו:

ודרצון במלת בקשה, הוא להורות שאין ראוי

שישאל האדם לרצו מהאל ית' דרך חיוב

והכרח, כמי ששואל את הצירו שיפרע לו את חובו,

שהוא חייב לפרוע לו, אלא דרך בקשה והתנאים,

כעני ששואל למי שאינו חייב לו, כי מה הקדים

האדם ליוצרו לשישאל ממנו דרך חיוב, וכמ"ש

בכתוב (ויחזק' מ"א) מי הקדימני ואשלים תחת כל

השמים לי הוא, כמו שדרשו רז"ל (ויק"ר פכ"ו

עיי"ש) נתתי לו בית ואח"כ אחרתי לו ועשית

מעקס לנגן, וכתבת על מזוזות ביתך. נתתי

לו שדה, ח"ל לא תחרוש בשור ובחמור וגו'.

וע"י הפשט יאמר. מי שחשב שהוא מקדים לפני

פעולות טובות, ולזה שואל ממני דרך בגלגל,

ממה שהוא תחת השמים שהוא שלי, אוכל לפרוע

לו, אבל מי שחבר שאין מי שיקדמני קודם

שאשע לו טובה, אלא שואל דרך חסד ומנייה,

איני פורע לו ממה שיש לי בזה העולם השפל,

שהוא תחת כל השמים, והוא עולם הכוהים והספוד.

אלא מעולם העליון והוא עו"ב עין לא ראתה

אלהים וזאתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס"ד),

כ"ל- מה שיעשה לאותם שהם מחכים לו, כלומר

שמחכים שיהיה להם שר טוב בעולם, אבל אינם

מתוונים לזה בדרך חיוב, אלא דרך חסד ורחמים,

וכמו שאמר המה (אבות פ"ב) וכשאתה מתפלל

אל העש תפלתך קבע אלה המתוונים לפני הקב"ה,

כדכתיב (יחזק ב') כי הנון ורחום הוא כו' וגם

על הרע, כי תפלת קבע אלה שחשב שראוי

זמתייב הוא שתפלתו הויה נשמעת, ושישיג

המבוקש בתפלתו, והיא קובעת שאלתו, ואין

ראוי לאדם אלה שיעשה דרך המתוונים, שמויה

שאינו כדאי בשביל מעשיו אלא ברחמי ה', וזה

משג מבוקשו, כי אין מי שיגלל מהרע הבא

עליו, אלא ברחמי האל, וכמו שהביא הכתוב כי

הנון ורחום כו' וגם על הרע, כלומר כי מלך

שהוא הנון ורחום הוא שמרחם וחס על הרע,

כ"ל לא הויה במדת רחמתו אלא צדק וחיוב,

לא הויה שב על הרע, כי אין מי שיוכל לדון

גמו ותרע שהוא ראוי שיבטל מעליו חרון אפו,

כי אם בחסד וברחמים ומדת רחמתו כוללת

לצלתי הטונים, וכמו שאמר (ברכות ז') והנתי

את אשר אחון אע"פ שאינו ראוי ורחמתי את

אשר ארחם אע"פ שאינו כדאי, כי הויה מספיק

שאמר והנתי ורחמתי ואמר את אשר אחון את

אשר ארחם, לומר שלא תפשט אותה החנינה

והרחמנות, אלא לאותו שחון ולאותו שמת

ולא לאחרים, וזה בני ספק אינו אלא לצלתי

הטונים, שאם הם לדיקים גמורים השי"ת חסן

ומרחם אותם ואת דורם צנוותם, ואינו לודים כוס

את אשר אחון וארחם, אלא לכלם צנוותם כנזכר.

והקדים חנינה לרחמים, כי חנינה משון חן, והוא

נותן חן לצלתי הנון, כדי שיבא ראוי אח"כ

לשירחם עליו: והנה מלאנו (תענית י"ט) שהאשימו

את חוה המעגל על שאלה מגדר זה בתקלתו,

שאמר איני יולא מהמעגל הזה עד שאתחם על

צניך, שגרחם שהויה שואל מהאל דרך חיוב והכרח,

וכמו שאמר (שם) ככן המתחטף על אביו, שהוא

הבן המתגעגע על אביו, שהוא טבג עמו שטוב

לו כל רצונו, ושואל ממנו דרך זיווי והכרח, וכן

עשה חוה שגנ עונה וכנסם בצוהה, לרמוז כ"א

לא הויה מרחם על בניו הויה גראם כאילו הם

צחק סעוגה, כלומר שמורה לעולם שהוא כדורי,

והם תחת לצלות ומזלות השמים, וכשרחם על

בניו יולא מהעוגה להורות כי אין שר ומזל שולט

על ישראל כשהם לדיקים, אלא שהמזל כפוף וכנע

תחתם, וכמ"ש"נ על אברהם אבינו (בראשית י"ו)

ויולא אותה הויה (בר"ר פ"ט פ"ד) שהוליא

מחללו של עולם ואמר לו הבט וכו', שהמטרות

הם סתתו ולא הוא תחת המטרות, ונאמר לו

(שם) כה יויה זרעך, כלומר כמו שאתה למעלה

מן המזלות כה יויה זרעך, כלומר זרע שהם

מזוזותיהם כה לדיקים כיוולא כך:

והרצון במלת ד.א.ר. הוא להורות שלא תאות

התפלה אלא לאדם, שהוא מעותד לפגיעה

ומקרים בזה העולם, לא למלאכים שהם למעלה

מהגלגלים, ולא ישנים הסרון ומקרה ופגע, והם

מקדישים ומעריכים את קונם כפי הדרגתם

והשנתם ולא לצעלי חיים שבזה העולם שאלו

בהם דעת לשאול לרכיהם, והוא ית' שבראם הוא

מספיק לרכיהם ומכין מזוזותיהם מעשבים ולמחים

הגדלין מליהם בני טורה ועמל כמו שהם אינם

לריכים למרוח ולהשיג תכלית צריאתם, כי כוונת

צריאתם הוא מליחותם לזורך האדם, אבל האדם

שצריך למרוח ולהיותו עול בזה העולם שצריך

ובמע"ט, אינו יזון מהגדל מאליו אלא ממה שצריך

מורה ועמל עד הגישו למזון האדם, להורות על

כוונת תכלית ילידת האדם וכמו שהגראם ר"ע

לקיסר (תנחומא פ' תוציע) שהצבים והגלוקסאות

כשאל ממנו אי עוב מעשה הקב"ה או מעשה

בשר ודם. והשיב לו כי מעשה צ"ו. שהבין ממנו

שהויה רצונו להקשות לו על המילה, הואיל שהוא

ית' צרא עמל למה חט מבטלים לורת תביטו,

והתחכם בהראות לו שהצבים והגלוקסאות, כי

הצבים מעשה הקב"ה והגלוקסאות הן מעשה

ונחמדות למאכל יוחר מהסבלים צמטסה וקורח
 האדם זהם במלכותו הריכות מחרושה עד
 אפייס, כמו ען תכלית האדם אינו מושג אלא
 ע"י קורח ומהל האדם בהורה ובמעט"ט בזה
 העולם כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים
 (ברכות ל"ג), וזו היא הוראת המילה ביום
 השמיני ללידתו, לומר שלא נברא האדם להסכה
 על טבע העולם כבעלי חיים, אלא למרוח לפעול
 פעולותיו מכוונות ליוצרו, ולהמליט בידי דבר
 המציאו לידי עבירה, והיא הערלה, וציוס השמיני
 ימול בצר וערלתו, להורות כי ציוס יהיה גובר על
 טבע העולם, שסס טבעת הימים, ששת ימי
 המעשה ויום השביעי שנברא למנוחה, ואם כן
 האדם כולל המלאכים שסס במדרגה עליונה,
 והפעלי חיים שסס במדרגה החמונה :

אז אפשר עוד לומר, כי עיקר התפלה היא לאדם
 שסס ישראל, כמ"ס הנביא (יחזקאל ל"ד)
 ואחן לאני לאן מרעיתי, שאני בעלמי רועה אחכס
 כרועס שיש לו לאן רבות ומוסרס לרועיס שהחת
 ידו, והלאן היפס והטוב מהעדריס הוא בעלמו
 רועה אותס השגינה בסס לעובתס, ואמר אדם
 אחס, כי מה שאני מכנס אחכס בכוני לאן הוא
 בערבי, כי אחס לאני מן מרעיתי, אבל בערך
 הלאן שאינס לאן מרעיתי, אדם אחס, וזסו
 שדייקו אחס קרוייס אדם, וא"כ תפלת ישראל
 היא השמעתה שסס נמסריס תחת כנפיו ולא
 תחת שוס שר זמול, וכמו שאמר מרע"ה בתפלתו
 (דברים ט') וסס עמך ונחלתך וכו', כי מלד שסס
 עמו ונחלתו כדכתיב (שם ל"ב) כי חלק' עמו
 וכו' ראוי לסלות על העמחס ולקבל תשובתס
 ותפלתס :

או יאמר וברך את לחמך ואת מימך והסירותי
 מחלה מקרבך, כי לפעמים לא יסתפק
 האדם בלחם ומים לטבת בריאות גופו, וכמ"ס
 רבי יוחנן (חולין פ"ד) על רב שאמר לריבין אנו
 לחוס לדברי זקן, שהוא רבי אלעזר בן עזריה,
 שאמר מי שיש לו מנה יקח לצייתו ליטרא ריק
 ולא בשר וכו', ואמר רבי יוחנן אבא ממספתת
 ברייתס הוס, אבל כנון אנו שאין אנו ברייתס,
 מי שיש לו פרוטס בחוץ כיסו ירלינס לחנוני,
 ולא יסגף עלמו בעיניו וילטריך לבריות יותר
 שיחלה, ורב נחמן אמר בגון אנו לוויין ואוכלין,
 אפי' אין לנו פרוטס, ולזס אמר הכתוב וברך
 את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך,
 שיה' ברכס צפת וצמיס, שיהיה זהס בריאות
 וחזק באוסן שלא יתלה ולא ילטרך לבשר ויין,
 ואמר והסירותי ולא אמר והסיר כמו שאמר
 וברך את לחמך, כי השגחת האל ית' על בראיו
 להליטס לרעותס היא יותר פרטית מהשגחתו
 עליוס לרעיו לרס, כי הוא מטיב לכל,
 כדכתיב (תהלים קמ"ה) טוב ה' לכל, אבל
 בענין ההללה, כשסס בלרס לריבין השגחה פרטית
 בעין השמלה יותר, ולזס אמר בברכס וברך בשון
 נסחר, ובענין ההללה או הרפואה כשסס בחולי
 ומדוס ואמר והסירותי, כלומר אני חסיר המחלה
 מקרבך באוסן שחדעו ותסכילו ממוולס הדבר והסולי
 כי אני הוא המולי והמרפא לכל מי, בהשגחתי
 הפרטית עליוס, כשתעבדו אותו בכל לבבכם :

ובלרת מודאל, היא לריות שאין רשות לשאול
 ולבקש כי אם מהאל ית', ולא משרי
 מעלה, שאין אלו כפופים תחתם ולא גם
 מהמלאכים, כי אם מהאל ית' לבדו שהוא אלהינו,
 כי גם בזמן שבגדו ישראל ונאמר להם (שמות
 כ"ג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרכך
 וגו', ונאמר (שם) השמר מפניו אל תמר צו כי
 ישא לפשעטס, שנראה שהמלאך היה אלתעני
 ציינו לבין בוראנו, הרי בירא ובמך הכתוב
 מיד ואמר כי לא שלח המלאך אלא כשליח
 להציאס אל הארץ, כדכתיב (שם) כי ילך מלאכי
 לפניך וכו', ואמר (שם) לא תשתחוש לאלהיכס
 ולא תעשה כמעשיהם, ומיך מיד ועבדתם את
 ה' אלהיכס וברך את לחמך ואת מימך והסירותי
 מחלה מקרבך, כל' גם כי שלחתי לפניכס מלאך
 ואמרתי לכם השמר מפניו אל תמר צו וכו',
 עס כל זה לענין התפלה שהוא עבודה שכלל,
 אין לכם רשות להסתפל אלא לה' שהוא אלהיכס
 צימוד, והוא משגיח בכם בכלל ובפרט כל איש
 ואיש, ולזס אמר וברך את לחמך, כי סוה ראוי
 שיאמר את לחמכס וכו', אלא שיהיה גרתי כי

עוד רמז בזה הכתוב סבת היות התפלה לאל
 ולא ליוצת, כי יש בידי להשלים לרבי כל
 השואלים אליו משא"כ צולתו, ולזס אמר ועבדתם
 את ה' אלהיכס, כי יש בידי לברך לחמך ומימך
 ולהסיר מחלה מקרבך משא"כ צולתו, כ"א תעבדו
 ותסתפל לרוח שייטיב לך לא יטיבך מרעמך,
 ואס יוכל להטיבך מאי זו רעה, לא יוכל להטיב
 לך, כי אפי' מלאכי מעלה כל אחד ממויט על דבר
 אחד ואינו יכול להסלים רלן איס במס אצור
 ברשותו, ואפילו במס שהוא ברשותו שהוא ממויט
 עליו, אין לו רשות להסלים חסני איס אס לא
 ברשות ה' ית', ואמרנו בירושלמי דברכות (פרק
 סרוואה) צ"ו אס באת לו לרס, קורא לבן ביתו
 של פטרון, ואומר לו באת על הפתח ברוך, אבל
 הקב"ה אינו כן, אס באתם לו לרס לאלהס, לל

תפלתס :
 5 ובלרת מודאל, היא לריות שאין רשות לשאול
 ולבקש כי אם מהאל ית', ולא משרי
 מעלה, שאין אלו כפופים תחתם ולא גם
 מהמלאכים, כי אם מהאל ית' לבדו שהוא אלהינו,
 כי גם בזמן שבגדו ישראל ונאמר להם (שמות
 כ"ג) הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרכך
 וגו', ונאמר (שם) השמר מפניו אל תמר צו כי
 ישא לפשעטס, שנראה שהמלאך היה אלתעני
 ציינו לבין בוראנו, הרי בירא ובמך הכתוב
 מיד ואמר כי לא שלח המלאך אלא כשליח
 להציאס אל הארץ, כדכתיב (שם) כי ילך מלאכי
 לפניך וכו', ואמר (שם) לא תשתחוש לאלהיכס
 ולא תעשה כמעשיהם, ומיך מיד ועבדתם את
 ה' אלהיכס וברך את לחמך ואת מימך והסירותי
 מחלה מקרבך, כל' גם כי שלחתי לפניכס מלאך
 ואמרתי לכם השמר מפניו אל תמר צו וכו',
 עס כל זה לענין התפלה שהוא עבודה שכלל,
 אין לכם רשות להסתפל אלא לה' שהוא אלהיכס
 צימוד, והוא משגיח בכם בכלל ובפרט כל איש
 ואיש, ולזס אמר וברך את לחמך, כי סוה ראוי
 שיאמר את לחמכס וכו', אלא שיהיה גרתי כי

תקרא למיכאל ולא לגבריאל אלא לזוה להקב"ה וזוה עונה לך, ה"ה"ד (ויאל ג') כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, וזוה כי בקריאת מיכאל או גבריאל היו לריבים רמות ה', כמו המשל של בן בית שאומר לפטרון פלוני על הפתח בחוץ, והפטרון אומר אם ירצה שיכנס או לא, וזוה לזה הוא שמהיר של תקרא למיכאל או לגבריאל, שריבים להמלך בן ית', אלא לשם ית', ומיד יענה, כמו שכחבז כל אשר יקרא בשם ה' ימלט, כי בקריאת שם ה' לבד עד שלא השלים שאלתו, הוא נמלט, כי בעבודת האל ית' בכל לבב ויהא הפלה בכוונה יסלמו לאדם כל חפציו ומחוייו, המתמידים אותו בזה העולם לעבודת צוראו, הנכללים בטוב ורע, בהבאת הטוב עליו ובסילוק הרעה שבאש עליו:]

ומלות דבר צורך, וזוה שאינו ראוי לאדם להתפלל אלא על דבר שאינו הכרחי, כי הוא מטריח את קונו כביכול ללא צורך (מענית כ"ד), כי קבלת התפלה הוא דבר נסיו הוץ מהטבע, כ"ח יורה המול רעה על האדם ימלט בתפלתו (שבת קנ"ו): ולדיק מושל יראה אלהים, ויהא ית' אינו חפץ לבטל עולמו שצרא וטבעו ללא צורך והכרח (סס), וכבר נעשה ישראל על שאלם דבר בלתי הכרחי, שאמרו (במדבר י"א) מי יאכילנו בשר, ונאמר למשה על זה, ואל טעם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בטיהם באזני ה' לאמר וגו', כי הם לא שאלו בפרט מה' שיתן להם בשר, אלא כמדברים ביום לבין עמם ולטעמים על העדר הבשר, ואמרו מי יאכילנו בשר, כלומר שמה לא היה יכולת בידו להאכילם בשר, כמו שאמר מאין לי בשר, וא"כ מי יאכילם, והיה כוונתם על ה' שהוא משביע לכל חי רצון, ולזה אמר השי"ת למשה אססה לי שבעים איש וגו' ונאשו אתך במשא העם, שהם שומעים שאין אלה יכול להפיק רצונם ולרכס לבדך, ואל טעם תאמר התקדשו למחר, כלומר מה ששפתיה שבעים איש עמך, לא להפיק רצונם במה שאלו בשר, כי אליהם תאמר שלח היו מוכנים לאכול בשר, מלך מה שחורו שלח היו שאלים אלא ממך, כי כוונתם לא היה אלא על שאשמע אני דבריהם, ולזה יבינו עמם למחר לבד ויאכלו בשר, כי בכו באזני ה', כלומר כי מה שאמרו מי יאכילנו הוא כדי שישמע ה' את קול דבריהם, ולזה נאמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם, כלומר לא יהיה לכם הנאה מהבשר אלא בשעת האכילה, כמו שאמרתם מי יאכילנו בשר, לא אמרו מי יתן לנו בשר אלא מי יאכילנו, שלח היו רוצים הבשר אלא ליטות מעמנו בשעת האכילה, ולזה נגזר עליהם הבשר עוודו בין שיהיה ערם ויכרת ואף ה' חרה בעיני וכו', כיון שלח היו רוצים הבשר אלא למלאות האות קטמת, ערם יהיו מעמנו

אף ה' חרה בעיני, וכמו כן מנינו (מענית כ"ד) במעשה דר' יוסי דמן ויקרא, שסעית את בנו, אשר מטריח את קונו, והוא פירות התאנה בלא זמנה, והאסף הוא בלא זמנו:

ומלות שאינו ברשותו, וזוה ג"כ על שאין ראוי לאדם להתפלל לאל חפצו על דבר הכרחי אם יש יכולת בידו ובכוחו להשלים הדבר ההוא, כי חפצו שאין לו פה בשלו אלא כדי סעודה אחת ואומר מה אוכל למחר הרי הוא מקטני אמנה (יבמות ט"ג), כ"ש להתפלל לאל שיתן לו מוונות בטהו לאל ידו האטל ממה שיש בידו, או יכול להשכר אל צדור נקוב, וכמ"ש דוד ע"ה (תהלים ט') הבה לנו עזרת מלך וזוה תשובת אדם, כלומר כשאין אלו יכולין להשיב עלמנו בדרך הטבע והטעוהו הוא זוא, אז הבה לנו עזרת מלך, כי כשאנחנו יכולים להשיב עלמנו בדרך טבע, לא נבקש מה' שיעשה לנו נפלאות ושיעזור לנו מהלך:

וכבר יראה שיפול ספק בגדר זה, במה שמנינו ביהושע אשר הפליג לדבר לה' אחרי תהו האמרי לפני בני ישראל, ועשותו גם גדול, בהשליך על האויבים אבנים גדולות, וכנראה מן הכתובים שכבר נלחו המלחמה, וא"כ למה הולך להעמיד חמה בגבעון וירח בעמק חילון, והוא הפך סגדר שאמרנו, דבר צורך, ואיפשר לומר שהוצרך יהושע לעשות כנס הגדול הזה לקדש ה', כדי שיעזר כל העולם כי אותו הנס של השלכת האבנים היה מלאו ית', ושהיה יכולת בידו לעשות גם גדול ממנו, כי אותו הנס היה בליה, כדכתיב (יהושע י') ויבא אליהם יהושע שתאום כל הלילה וגו' ויהמה ה' לפני ישראל וגו' ויהי בטעם וגו' וה' השליך אבנים גדולות וגו' וימתו רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב, אז ידבר יהושע וגו', כי אחר שיראה בני ישראל שרבים מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב באותו הלילה בטעם, ידע כי הם חשבו ותלו, כי לכתת היות שעת נוסס בליה באותו מורד של בית חורון הוא שהיה יכול האל ית' להשליך עליהם אבנים גדולות אשר מתו רבים בזה. אבל אם היה שעת נוסס ביום חשבו כי לא היה יכול להם, כי השמש המושל הגדול ביום כמו שאמרו חכמים (בר"ר סוף פרשה ג') בענין סדום, כי לפי שהיו מהם עובדים למהה ומהם עובדים ללזנה, נתפרע מהם בשעת שחמה ולבנה עומדים בדיקע, ואינו י"ו צנין, וכתיב השמש יאל על הערש וגו', ולזה אמר כאן כשאש כך יהושע שהיו מיתחיים ליאות וקניור לשמו ית', שלח היה יכול ביום כמו בליה, דבר יהושע לה' ביום תה האמרי לפני בני ישראל ואמר לעיני ישראל שמה בגבעון דום וגו', כי זה הנס היה לעיני ישראל שרלו אותו, כי נס השלכת האבנים לא היה לעינים, שלא ראו אופן

לפון השלכתם, אלה שמתו האמוריים מלדס, אבל זה הכס על עמידת השמש היום לעיניהם, שראו השמש צענייהם עומד כיום חמים, וענין העמדת השמש היה להורות להם כי השם יתברך עומל בכל צדוהו, ונותן להם חוקף לעמוד על משמרתם, ולהתחיל על מישור מהלכם, ויכול לשנות: כי את התקודס ולבגל אותם מעבודתם, וראשיתו לשמש שהוא המושל הגדול שבעולם לפני הצדוהו, ולז"א שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, ואמר וידוע השמש וירח עד יקום נוי אויביו, שעמד השמש בדרך וידוע, עד אשר ראו קמה הגוי שהם ישראל כדתיב (דברים ד') כי מי גדול אשר לו אלהים וכו', מאויביו, שהתמיד העמדת השמש עד אשר השלימו לנקום מהם כדי שיתקדש, וידעו הגוים כי ממשתלת השם ומדת דיום מוחהם למאוביו בין כיום ובין צלילה, ולכן לא זו השמש ממעמוד, עד אשר לקחו נקמתם מהם בשלימות, ואמר ולא היה כיום שהוא לפניו ואחריו שיעשה גם ללא צורך כזה, אחרי שובם מהמלחמה בגלגון, שימשה ה' בקול אים לעשות גם גדול כזה ללא הכרח, אלא לשבת שיחה יבחר ומפורסם כי ה' נלחם בציראל, ונתבאר ונתקיים נדר התפלה וסוף. בקשת האדם מהאל דבר צורך שאינו ברשותו:

פרק שני

ענין נדר זה, לא יכלול אלא שאלת האדם לרכיו שהוא דמיון צרכות המלעיות של י"ח צרכות, אמנם לריך המתפלל להקדים לתפלתו שבה הצורה, וכמו שדרש רבי שמלאי (צרכות ל"ב) לעולם יסדר אדם שבתו של מקום ואח"כ יתפלל דתיב (דברים ג') ה' אלהים אתה החלות וגו' ותיב צהרים אעברה על ואתה שוכ'. וענין הקדמת השבת נראה בהלכות המעשה דבר בלתי גנון צהלת לרכיו, כי"א אדם אחד ישבה את חבירו, ואח"כ ישאל ממנו אי זה דבר, נראה שסיפור שבתו היה לכה שישלם שאלתו. אבל בהסתכלות ועומק המעשה, יראה השבה דבר כרחי קבלת התפלה, והוא כי שבה ושלמות האשים אינו דבר שלם בתכלית ולא קיים, לשבה מאורעות האדם ונגלגולי העולם, ולכן אי אפשר שיעשה האדם את חבירו וישאל ממנו כי"א בתוספת שבה ויתר שאת מה שאין בו והוא אומרו בשפת חלקות להספק רלונו ממנו, אמנם צענין התפלה ללא ית' לריך שידע האדם ויכיר קודם תפלתו לאלהיו, כי אין מי שיכול לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו, אלא הוא ית', כי הוא ברא את העולם, ולו תכנתו עליות, ולזה לריך להקדים ולסדר שבתו של מקום, לומר שהוא יודע ומכיר כי מלד שבתו וגדולתו שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, הוא ראוי שיפלטו אליו, כי הוא מוריש ומעשיר משפיל חף מרום, ואומר ועושה גוזר ומקיים,

ואין מי יאמר לו מה תעשה. ולכן שאל ממנו שאלותיו ומשליך עליו יסבו וסוף יכלכלו, וזוהו שאלת רבי יוחנן שחם רבי יוסי בן זמרא צרכות (ז') מיום שברא הקב"ה את עולמו לא צרכות אדם שקרא לסקב"ה אדון עד שבה ח"ה ע"ה וקראו אדון. שנאמר (צרחות ע"ו) אדני אלהים כמה אדע כי אירשנה. ויש לספק בזה שהרי אמרו במדרש (גרי"ר י', צמ"ר י"ט) חני ה' הוא שמי שקרא לי אדני, שנאמר הקב"ה למלאכים חכמתו מרובה מלשכ וקרא שמה לכל הדברים, ואמר לו ואני מה שמי. אמר נחם לך להקראות אדני שאתה אדון לכל. ולזה אמר הקב"ה חני ה' הוא שמי שקרא לי אדני"ר. ואח"כ הרי שחזר"ה הוא שקראו אדון הכל. ואח"כ אמרו לא היה אדם שקראו אדון אלא אברהם. ויש לישב כי מה שקראו אדני"ר ה' הוא שם צן ל'. כדתיב חני ה' הוא שמי. וזה השם הוא מורס על שהוא ית' ברא העולם ומסוס כל הסויות. ולסבת שאופן בריאתו העולם וסויות הסויות הוא דבר נעס מעיני כל חי. שאין מי שישגי כי"ל בראו שאינו דבר מציור. לכך אינו נקרא ככתבו אלא ככניו אדנות. כלומר כי בסבת בריאתו העולם ראוי שיחיה אדון עליו כיון שהכל בראוהו. וזה דבר נגלה ומפורסם ומוסג שהוא ית' משגיח בעולם ונותן לאיש כדרכו וכפרי מעליו. ולזה ראוי לקרות על שם הסויה שם אדנות. כי מסבת הסויה הוא אדון על הכל. ומה שאמרו לא היה אדם שקראו אדון, הוא שקראו אדון צפירוש בקריאה, אלא ח"ה שקראו בלשון אדנות. כי צומנו כבר נכח מפי העולם שהוא ית' ברא את העולם, ולא היו מכירים שהיה אדון על כל העולם מלד הצפיראה. ולזה קראו הוא אדון צפירוש צענין ירושה הארץ. לומר כי כשיירוש בניו את הארץ שיעשה להם הוא יתברך נסיס ונפלאות בי"חיה מלריס ובכניסתם לארץ יכירו כל העולם כי הוא יתברך אדון על כל העולם. ומלד שיכירו שהוא אדון העולם, יודו למפצע שהוא ברא את העולם והוא מהס הסויות. ואח"כ ילנו מכלן שלריך להקדים לתפלתו השבחים שלו יתברך. צפיע אותם השבחים שיש להם יחס לענין שאלתו. כמו שאמר אברהם אדני אלהים כמה אדע כי אירשנה: כלומר לריך שתראה אדנותך ומדת דיך על ז' אומות. כדי שאירש הארץ, ומה שיש אינו יכיר לבני העולם. וכן דניאל אמר (דניאל ע"ו) והאר פניך על מקדשך השמש למען אדני. ואמרו (צרכות ז') למען מבעי ליה, אלא למען אברהם שקראו אדון. כלומר כי זאת התפלה שהיתה על חורבן בית המקדש היא לריך שיראה שטיית אדנותו בעולם ושידין אותן:

וגראה שאין ראוי להקדים ולסדר שבה למקום. אלא

אלה השבחים הראויים לאותה השאלה שזאל
 בחפלהו, שאם הוא מסדר ומקדים שבחים
 אחרים, נראה כחושב לביים כל שבחיו יחברך,
 וכמו שאמרו (שם ל"ג) להיהו דנחית קמייה ר"ע
 סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך, שאמר האל האדיר
 והמוקד וסיראיו, שכיון ששם שבחים שאין להם
 יחס עם שאלת התפלה, נראה שהוא רוצה לספר
 כל שבחיו, וכמו שאמרו (שם ל"ג) הלת קמייחא
 חי לאו דאמרינהו משה רבינו ואנשי כנסת
 הגדולה הקטוב בחפלה, לא היונה אמרי לבו.
 כי בימיא מלריס ובידבר תפרסם גדולתו ונבורתו
 ונוראתו, אבל בהרבין ב"ה אמר ירמיה (יומא
 ס"ט:ו) גוים מקרקרים בסיכלו היה נוראותו
 ולא אמר נורה, דיהאל אמר גוים משעבדים בבני
 חים נבורותיו לא אמר נבור, אהו אנשי כנסת
 הגדולה והחזירו עברה ליושנה, ואמרו הן הן
 נוראותיו הן הן נבורותיו, שכובש את עמסו ונתן
 ארך אפים לרשעים, ואלתמא נבורותיו היאך
 אומה אחת יכולה להקיים בין האומות, הרי
 שנתנו עמס לשמה על אמרס אחים השבחים
 בזמן ההרבין, כי גם הם מהייהים לענין שאלת
 חפלותו, כי אלו מתפללים לאל שבחיים
 בין האומות, וכן אמרו בפירוש על הנה (ברכות
 דף ל"ח:) אמר רבי אלעזר מיום שברא
 הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה
 לבאות, עד שבאתה חנה וקראתו לבאות, אמרה
 רבש"ע מכל זבאי לבאות שבראת שולמך קשה
 צניעין ליתן לן כי אחד צניעה, משל למלך
 שעה שצודה וכו'. הרי שהנה השנה שסדרה
 קודם חפלהו היה שבה מחייה לשלחה, וכן
 אמר דיהאל (סו"ט) לאדני חליטנו הרחמים
 וחסלותו כי מרדנו צו. כי מלד שהוא אהן
 על כל העולם, אהות לו רחמנות, ומלד שהוא
 אלהינו אהות לו הסליחה, ואמר כי מרדנו
 צו, כי מלד שחטא הוא חמור, שהוא במרד
 ובמעל, לרין הרמים וסליחה שירסם עליט ואמר
 כך יסלח:

אלה השבחים הראויים לאותה השאלה שזאל
 בחפלהו, שאם הוא מסדר ומקדים שבחים
 אחרים, נראה כחושב לביים כל שבחיו יחברך,
 וכמו שאמרו (שם ל"ג) להיהו דנחית קמייה ר"ע
 סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך, שאמר האל האדיר
 והמוקד וסיראיו, שכיון ששם שבחים שאין להם
 יחס עם שאלת התפלה, נראה שהוא רוצה לספר
 כל שבחיו, וכמו שאמרו (שם ל"ג) הלת קמייחא
 חי לאו דאמרינהו משה רבינו ואנשי כנסת
 הגדולה הקטוב בחפלה, לא היונה אמרי לבו.
 כי בימיא מלריס ובידבר תפרסם גדולתו ונבורתו
 ונוראתו, אבל בהרבין ב"ה אמר ירמיה (יומא
 ס"ט:ו) גוים מקרקרים בסיכלו היה נוראותו
 ולא אמר נורה, דיהאל אמר גוים משעבדים בבני
 חים נבורותיו לא אמר נבור, אהו אנשי כנסת
 הגדולה והחזירו עברה ליושנה, ואמרו הן הן
 נוראותיו הן הן נבורותיו, שכובש את עמסו ונתן
 ארך אפים לרשעים, ואלתמא נבורותיו היאך
 אומה אחת יכולה להקיים בין האומות, הרי
 שנתנו עמס לשמה על אמרס אחים השבחים
 בזמן ההרבין, כי גם הם מהייהים לענין שאלת
 חפלותו, כי אלו מתפללים לאל שבחיים
 בין האומות, וכן אמרו בפירוש על הנה (ברכות
 דף ל"ח:) אמר רבי אלעזר מיום שברא
 הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה
 לבאות, עד שבאתה חנה וקראתו לבאות, אמרה
 רבש"ע מכל זבאי לבאות שבראת שולמך קשה
 צניעין ליתן לן כי אחד צניעה, משל למלך
 שעה שצודה וכו'. הרי שהנה השנה שסדרה
 קודם חפלהו היה שבה מחייה לשלחה, וכן
 אמר דיהאל (סו"ט) לאדני חליטנו הרחמים
 וחסלותו כי מרדנו צו. כי מלד שהוא אהן
 על כל העולם, אהות לו רחמנות, ומלד שהוא
 אלהינו אהות לו הסליחה, ואמר כי מרדנו
 צו, כי מלד שחטא הוא חמור, שהוא במרד
 ובמעל, לרין הרמים וסליחה שירסם עליט ואמר
 כך יסלח:

וכבר שזריך לסדר שבה קודם, לרין לתת הודאה
 בסוף אל חלקו, שהוא כעבד שקבל פרס
 מרבו שמעבדו והולך לו, כמו שדרשו ז"ל (ברכות
 ל"ד). ולרין לתת עמס למה אמרו שהוא כעבד
 שקבל פרס מרבו שמעבדו והולך לו, שנראה
 שהוא מקום שמדד שחטע חפלהו, ואפשר שאורו
 לט כלן עיקר מעקרי חפלהו, והוא שלא ישיב אדם
 תגמת פניו כשמתפלל שחטע חפלהו, וכמו שאמרו
 (שם דף ל"ב ע"ג) סוף בא לידי כאב לב,
 כדכתיב (משלי י"ג) וחולת ממוסכה מהלל לב,
 ואמר רבי חמא בר חיננא (שם ל"ו) כל המתפלל
 ולא נענה יחזור ויתפלל, שא"ל קוה אל ה' וגו'
 וקוה אל ה', ואם כן מה שאמרו כעבד שקבל
 פרס מרבו, הוא שיחשוב בעצמו האלו כבר נענה,
 כי לא יהיה הכלים חפלהו כדי שיענה, אלא

12-

13 ובוה יתירך דבר קשה בענין החפלה. שנראה
 דבר בלתי הגון ונאה לשאל שאלה אחת
 כמה פעמים, כי לפני מלך בשר ודם אם לא
 ממנו דבר א' פעמים או שלש, יחרה לו על
 השואל, כי אם היה רוצה המלך להשלים לו שאלתו
 בפעם הראשונה או השנייה היה משלים הפז,
 ואם כן ההפז הוא דבר מותר ומיזק להשאלה,
 ואחזק מתפללים לאל בכל יום ערב ובקר והארים
 הפלה א', י"ח ברכות שהקנו, וגם כי אין אחזק
 נענים ברכוס, אין אנו כמנעים מלאומים בכל
 יום. אלא שכונת החפלה היא להכיר ולהורות
 כי אין בעולם למי שרחוי להתפלל כי אם לאל
 ית', שהוא אהן לכל העולם ושנתנו סמרים
 ממה דברים המזכירים בחפלה, ואנו זוכרים
 אותם לפני, כדי שזכיר שאין מי שיכול לספק
 לרכינו ולהיילנו מכל לרעותיו כי אם האל ית'
 ועליו אנו משליכים יסבנו, ואחזקו יוצאים ידי
 חובותינו בהתפלל על הכונה הזאת, וה' העוב
 צניעיו יעשה, אם לקבל חפלהו אם היה הגוים
 אם לא, וזה שנאמר בסוף החזרתו שנאמר
 דברי הימים (א' ע"ז) על יד דוד ואסף ואחיו
 צהלין את הארון בחזק אהאל אשר נעה לו דוד
 אמרו, ואמרו הושיענו אלהי יסענו וקבלנו והיילנו
 מן הגוים להודות לשם קדשך להשבח צהלתך,
 כי באתרס ואמרו הושיענו, הורו על שכיב
 האדם הסרוותיו, ויחמר אותה לפני האל ית',
 ואמרס אלהי יסענו, ה"א לומר כי אנו מכירים
 שהוא אלהי יסענו, כלומר שאין מי שרחוי
 שיתפללו אליו, אלא הוא, שהוא אלהי יסענו
 שיכול הושיענו ולו נאה חפלהו והתחנה, ואמר
 עוד וקבלנו והיילנו מן הגוים להודות לשם קדשך
 וכו', להודות כי בזמן שאנו בנלות הוא שאנו
 מסדרים שבחי של מקום ואנו מתפללין לאל
 שיושיענו מכל לרעותיו, אבל כשיקבץ אותה
 יזיילנו מן הגוים, לא אז תהיה חפלהו, אלא
 שבחים והודאות לאל יתברך, ולא חפלה והתחנה,
 כי לא יאמר לנו שום חזק ויזע, לבתפלל
 עליו, אלא נשבה ונעריך אותו ונדע לשמו כמו
 שהמלאכים עושים שמקדישים ונושעויהם את האל
 ואינם מתפללים, כי אין להם לורך לשום דבר,
 כך נהיה שאנו בזמן שמתיר צהרתו בימנו
 ואם כן כשאמרו כעבד שקבל פרס מרבו, הוא
 שיחשוב בעצמו האילו כבר קבל הפרס, שאין
 עישה חפלהו על מנה לקבל פרס, אלא על
 הכונה הנזכרת:

פרק

פרק שלישי

מצות התפלה אינה כשאר המצוות שנאמר בהן (ראה השנה דף כ"ח ע"ב) מצות איהן צריכות כוונה ויולא ידי עשיית המלוא בעשות אותה אפילו בלא כוונה כיוון שעושה מעשה המלוא כהוגן וכשורה (שם ע"ט), אבל התפלה אינה מלוא מעשית, ולכן צריך לכיוון בה (ברכות ל"ג) כי עיקרה היא כוונת הלב, גם כי אינה בשלמות אלא בדבור דהרהור לאו כדבור דמי (ברכות ל"ג) והכתוב תלה אותה בכוונה ובדבור כדכתוב (דברים י"א) ולעבדו בכל לבבכם, ואמרו (תענית ג') אי זו היא עבודה שהיא בלב זו תפלה, ונקראת עבודה שיש בה איוזת מעשה, וזוהי עקימה שפתיו בתפלתו. ולזה (ברכות כ') אין יולא בהרהור דלאו כדבור דמי. אבל העיקר היא הכוונה. וענין זאת הכוונה הוא לדבק מהשכחו במה שמוציא בשפתיו. אט הוא מסדר שבו ית' יחשוב בראות השבחים שמוציא בשפתיו שהם נאומים לו והוא משוכח בהם ולא אחרים, וכן בענין שאלת לרבינו, שהוא יכול ומשניה על כל פרטי בני אדם לתת לאיש כדרכו וכפרי מעלתו, מה שאין כן בזולתו. ובענין זאת הכוונה יהיה מושגת ומושפע מאתו יתברך בזה העולם ובצבא. כי בכוונה וברצון הוא שברא הקב"ה את עולמו. ולא הולרך דבור. כי עשה מאמרות כאמרו על הרצון והספק מאתו יתברך ויתעלה. וכמו שמלינו אמירה בלב (מגלת אסתר ט' ו') ויאתר המן בלב. וכיון שכל העולם נברא בחפץ ורצון. כמו כן שומע תפלת צרותיו כשהיא בכוונה. ולא תשלם הכוונה כהוגן בלתי הדיבור. ולכן אמרו (ברכות כ'): הרהור לאו כדבור דמי. וגם כן יועיל הדיבור לעמי הארץ הבדתי מצינים מה שאומרים. והאם לא היה הדיבור לא היו יולאים ידי תפלה כלל. ואפילו המצינים א"א שיוכלו לכיון בכל עת שתתפללים. ולכן אנו אומרים בסוף הברכות האמצעיות שמע קולנו ה' אלהינו וכו'. כי גם שלא כווננו כראוי בתפלתנו. שישמע קול תפלתנו. גם כי שקול הוא בלי כוונה. ובתחימה אנו אומרים כי אהה שומע תפלת כל פה. כלומר אפילו התפלה שהיא מן השפה ולחוך, שאינה בכוונה. אהה שומע אותה על ידי רחמך הרבים. כיון שאינם יודעים לכיון בה. כמ"ש (תהלים ס"ה) שומע תפלת עדיך גם בשר יבואו. כי מלך שהוא שומע קול התפלה גם בלי כוונה. עדין כל בשר יבואו. אותם שהם קרובים לחומר מן הגורה והם מכוונים לבשר. יבואו עדין התפלה:

אז יראה כי לא לבד שומע תפלת האנשים שתתפללים על הדברים הלא ריבים לשלמות נפשם בזה העולם, כמו שנאמר כשיתן להם

הש"י דעם והשכל ויפתח להם שערי חסדו שהם דברים בלתי גשמיים. אלא גם בשאלם והתפללם על לרכיבם הגופניים בזה העולם. הוא משגיח עליהם ומשלים לרכם. וזהו שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. כלומר בשביל שאתה שומע תפלה יבואו עדיך לרבי כל בשר. מה שהם לרכיבם מלך שהם בשר. ואתה משלים להם לרכם, וכן אמר הכבוד (ירמיה ל"ב) אנכי אלהי כל בשר הממני יפלה כל דבר, כי יש מהסופרים שחושבים כי מלך גדולת מעלתה הם"י אינו משגיח בזה העולם השפל והגרוג. לזה אמר אני אלהי כל בשר. שאני משגיח על כל בשר. גם כי הם שפלים מלך החומר שלהם. כי אין ראוי שיפלה ויתכסה ממני כל דבר. ולכן אני משגיח על פריטיכם. כיון שאני אלהיכם. וגו'. לנקט בני אדם הטובים וישרים בלבנות ויעיל להם הרצון והכוונה בלי תפלה כדבור. כדכתוב (תהלים קמ"ט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. כי אותם שהם יראי ה' אין ראוי שיפלתו לה' על רוב הטובים בזה העולם. כי אין הליקיים יכולים לעמוד בשלום. אלא קופץ עליהם רוגז:

והנה יעקב אבינו עליו השלום לא שאל אתה השם יתברך רוב עושר וכבוד. אלא להם לאכול ובגד ללבוש. וכן נאה ללדיקים להסתפק בזה העולם בדבר מועט. באגודה של ירק (סנסדרין ז"ד): ולא לשאול מה' בית והון. ועכ"ל כשראות השם יתב' ראונו והפלאם בעושר וכבוד. בזהו כוונתם לשם שמים, להשתמש בהם כראוי. לפרנס עניים. ולהחיות התורה ולפארה. גם כי אם הם אינם מוילאים מהשבתם לפועל על לבונם. השם ית' עושה ראונו. ויעקב אבינו בראותו המלך אמר (בראשית כ"ח) וכל אשר תקח לי עשר אעשרנו לך. כלומר אני איני שואל ממך כי אם להם ובגד. אבל אם תקח לי יותר. עשר אעשרנו לך. ולכן אמר המשורר בזה הכתוב. רצון יראיו יעשה. שראוה השם ית' ובוחן בליות הליקיים ועושה ראונו. גם כי אינם שואלים צביהם. ואמר גם כן ואת שועתם ישמע ויושיעם. להורות לנו מעלת יראי ה'. כשהם משועים ולועקים לאל יתברך, גם כי אין הגרה כל כך כמו השועה והלעקה. ישמע אל קול הלעקה. ויושיעם כפי הלעקה ולא כפי הגרה. כי לפעמים האדם מייגר ולועק יותר מן הראוי לאותה הגרה, להיותה קטנה. כי אם הגרה היא גדולה כמו השועה, גם לנקט אחרים שאינם יראי ה' כל כך הוא שומע ומושיע אותם. וכמו שאמר הכתוב בישראל (שמות ג') ותעל שונתם אל האלהים מן העבודה. שיראה לומר כפי הכונה בזה המקום. שעלה שועתם אל האלהים מן העבודה שהיו מעבדים ומשעבדים אותם. כלומר שהשועה

כי (קדושין דף פ"ב ע"ב) אין עושר ועוני מהאומות. אלא ממי שהעושר שלו כדתיב (חגי ז') לי ככסף ולי הזכב וגו'. ולכן יבקש רחמים ממי שהעושר בידו. והנה נכללו כל זרכי האדם בחלו השני דברים. בחיותו וקנינו. לכן אמרו (ברכות דף כ"ז ע"ב) כי תפלת ערבית רשות. שאינה לנורך דבר הכרחי כשאר התפלות, ולכן אמרו (שם דף ה' ע"ב כפי' ה'הו' ד"ה אלה) שאסור לעשות תלאכה קודם שיחפלו תפלת שמרית. כי אותה התפלה אנו מתפללים אותה על חיותנו ביום העולם. ולא סגיג עדין גבול התלאכה :

וכבר נרמזו (ברכות ל"ח) זמני שלש תפלות אלו בכחוב, כדתיב (תהלים כ"ט) ערב וצקר ולהרים אשיחא ולהסמך וישמע קולי. הלאו כי בהיות התפלה בחלו ה' זמנים או באחד מהם כוונתו. אין ספק שהאל יתב' ישמע קול תפלתו. עוד נרמז דבריו לשון יחיד, כי כשהתפלה היא באחד מזמני התפלות. גם שהיה בחדיד היא נשמעת. כיון שהוא בזמן שהצבור מתפללים. אע"פ שהוא תפלת יחיד (ברכות ח')

עוד נרמז בזמני ג' תפלות אלו, שהיו כל ימי האדם בזה העולם. בעליית ימיו ובעמידתם ובירידתם. מכוונים לעבודה ה' ית'. ולא ימתין עד אשר יבא ימי הזקנה (שבת ק"ג). וישב יום א' לפני יתחור, ונמלא כל ימיו בשהבס ובמעשים טובים, ולזה תקן אברהם אבינו י"ט תפלת שמרית. שהוא דמיון תפלת ימי האדם, שהיו מכוונים לעבודתו, ולא ימשך אחר סמדות הגופניות. ויחנק תקן תפלת המנחה. לרמז כי מתאמצ ימיו והלאה לריך לחפש דבריו יותר ולסוסף אומץ בעבודתו יתברך. ויעקב תקן תפלת ערבית, לרמז כי גם שערך בתפלת ימיו ובתאמלעותם בעבודת השם ית', גם בשעת הערב שמשם שם ימי הזקנה לריך האדם לעשות מה שיוכל מעבודת ה', גם כי אינו יכול לערוח ולעשות כל כל כמו שהיה עושה בעודו חי, בזמן בחרותו, אפילו הכי יעשה מה שיוכל. ובזמן ז' נקרא תפלת ערבית רשות. שאין סוקן יכול לעבוד עבודה ה' בשלמות מלד כבודו. וכמאמר שלמה עליו השלום (קבלת י"ב) וזכור את בוראריך צימי בחרותריך וגו' והגיגו שנים אשר תאמר אין לי בדם הפך. וכן אמר (שם י"א) בצקר זרע זרעך ולערב אל תמת ורך. סהם שמתשל ימי הבחיות לבקר. ואמר כי בדם לריך לערוח ולעמול. וגם בערב שם ימי זקנה שלא יוכל לערוח כל כך. אל יחמוד מלעשות דבר מכל וכל, אלא יעשה מה שיוכל. ועל זאת הכוונה איפשר שדלם המאורב דהפך תיקונים, להשיג האדם על תכליתו. ומבחרותו ותפלת ימיו ביעשר וישגיח ימי זקנתו והערב שמשו, ולכן תחיל מהערב, ואמר ערב וצקר ולהרים אשיחא

השמשות היום ראויים כפי לרמ העבודה שהיו בה, ולא היו לועקים ומשועים יותר מן הראוי. ואותם שאינם שואלים מה שראוי להם להלקם בפיסם, הם בגדר ענוים. ועליהם תבוא ברכת טוב עליהם, וכמו שכתוב (תהלים יו"ד) האות ענוים שממת ה' הוכן לבם תקיפי זאוך, כי הוא יתב' רואה האות לבם, ושומע אותם כאילו שאלו אותה בפיסם. ומכוין לבם שהיה אותם התאום לעבודתו יתב'. כדי שהיה ראוי שישמע אל ויענהו, ועליהם כאמר (שם ל"ז) וענוים יירשו ארץ והשמענו על רוב שלום, כלומר כי אותם שם ענוים ואינם שואלים לרכם בפיסם, אינו לריך לומר שהוא יתברך מהסוף לרכם בדברים שנלתי קיימים, אלא גם כן משלים לרכם בדברים הקיימים והעומדים, כדי שלא יגברו לשאל דבר כיון שם ענוים. וזהו הנרמז באמרו וענוים יירשו ארץ, כלומר מלד ענותותם יפלים יתר. שאלה, שם יורשים דבר קיים בארץ ואינם יענים לריך ולא יולדים לבהלם, והם מתענוים על רוב שלום, כי גם שהאל יתברך משפיע להם טוב ועם כל זה הם אינם מתענוים כי הם על רוב שלום. כשיש רוב שלום בעולם. שכל העולם עומדים בשלום. ולא שם יעמדו בשלום והעולם בלעד (תענית כ"ד). כי הם מלמעים עם הלבדור (תחומות סוף פרשה בחלה) ואינם מתענוים כי הם על רוב שלום בעולם. כזכר :

פרק רביעי

ובני התפלה, גם כי אינם מן הסוד, הם עיקר גדול בתפלה. והם מיוסדים מהאבות עליהם השלום, וכמו שאמרו (ברכות כ"ו ע"ב) אברהם אבינו תקן תפלת שמרית דתיב (בראשית כ"ג) וישכם אברהם בצקר. יחנק תקן תפלת מנחה דתיב (שם כ"ד) ויאל יחנק לשוח בשלם לפנות ערב, ועקב תקן תפלת ערבית דתיב (שם כ"ח) ויגבע במקום. כי לא לבד תקנו התפלה אלא גם זמני התפלה. וכוונת אלו הזמנים הוא להורות לנו, כי חיותנו וקנינו בזה העולם הם מאתו ית'. ולזה כשאלו קמים מממתנו שיטנו בליים, אנו חייבים להתפלל לאל ולהתן לו סודא ולהכיר שהחזיר נשות לפגרים ונשם כמתיים, שהשיה א' מששים בתיבת לבבת סעדר שהממות החושים החילוניים, ובתפלתנו לאל בשחר, אנו מכירים כי הוא המתמידנו ביום העולם. והמתיים אומנו כהיום היום. ואמר כך אנו הולכים לעשות עסקנו להפרנסה ממעשה ידנו. ובשעת המנחה שפגס סיום ונקו לללי ערב. אנו חוזרים להתפלל לאל, כדי שגכיר ונבין, כי מה שנתעסקנו במלאכת חיינו והשתדלותנו. הוא הנותן לנו כח לעשות חיל.

והאמס. כי ביות מחשבתו על הערב, שיסם
המות מנחת פניו, בצקר ובצרכים יסיה ויהסם
וישמע אל קול תפלתו. וכן אמר (תהלים ה')
ס' בקר השמע קולי בקר אעריך לך ואלפס. אחר
אמרו האזינם ס' וגו' הקשיבם לקול שועי וגו'.
על התפלה שאדם מתפלל על לרכיו הסכרמיים
אמר האזינה שיהיה קרוב אליו לנקות און
לשמוע תפלתו. ובמה שאין לורך כל כך ואינו
מוציא אותה בסיו אלא במחשבת לבו והגיונו
אמר בהם בינה הגיוני שיצין הגיונו ויעשה
הקוב בעיטיו, ואמר הקשיבם לקול שועי, כלומר
גם כי לא תהיה בכוונה שלמה כראוי, אלא
בקול, ראוי שתקשיב, כיון שאני מזכיר שאתה
מלכי ואלהי ואלךי תפלתו, כי אפילו מי שאינו
יודע לכיון בתפלתו. הוא יודע שהוא מתפלל
לאל יתברך דרך כלל, ולזה אמר כי אלךי
אתפלל. כיון שאני מתפלל אלךי, ראוי שתקשיב
לקולי גם כי לא אדע לכיון בה. ואמר ס' בקר
תשמע קולי בקר אעריך לך ואלפס. כי גם
לא מתברך שהוא זמן הבחרות אינו שלם האדם
כל כך לשיהיה ראוי שתשמע תפלתו, עם כל זה
ישמע קול הערכת תפלתו, ומהבקר ראוי שיתנהג
בזה כדי שאמר כך ידע לכיון בה, וילפס ששהא
תפלתו נשמעת, וזהו בקר אעריך לך ואלפס,
כשאערוך ואכנין עמני מן הבקר לעבודתך, אז
אלפס שתשמע תפלתו. והאם כי ראוי לאדם
לסיות זכיר בזמני התפלות. שהם מורים על
ענין עקרי, וזהו שאמרו בגמרא (ברכות דף
ו') אמר רב הונא לעולם לא אדם זכיר
בתפלת המנחה, שארי אליהו הוא נענה אלא
בתפלת המנחה כדכתיב (מלכים א' יח) ויהי
צעלות המנחה וגו'. ורבי נתן אומר אף בתפלת
ערבית דכתיב (תהלים קי"ח) תכון תפלתו וגו'.
ורב נחמן אמר אף בתפלת שחרית שגא' (שם
ס') בקר תשמע קולי בקר אעריך לך
וואלפס. ואין הכוונה כפי הנראה מהם שיהיה
האדם זכיר באותה תפלה שלא יבעטנה, ש
שלישניות כלם לריך האדם להשתדל ולהיות זרין
שלא לבטל שום תפלה מהג' תפלות, אלא ענין
בוונתם הוא שיהא האדם זרין בזמן התפלה שלא
יעבור זמנה, שהרי אליהו נענה באותה השעה,
ולכן ראוי שיתפלל אותה בזהו הזמן ולא יאחר,
ורבי נתן אומר אף תפלת ערבית, שאריך גם כן
האדם להיות זכיר בזמנה שלא יעבור, ורב
נחמן אמר אף תפלת שחרית לריך שיהיה זכיר
בזמן התפלה כנזכר. והנה ראיית כל א' מאלו
האמוראים מורה כי אכנת סיות אותה התפלה
בזמנה, הוא שבענה האדם בה. וכמו שהביא
הראשון מתפלת אליהו שאמר הכתוב ויהי צעלות
המנחה ויגש אליהו וכו'. שגראה שהמתח עד
אותה כשה כדו שיענה בה, וכן בתפלת הערבית
כתיב תכין תפלתו קטרת לפניך משאת כפי

מנחת ערב, כי באמרו מנחת ערב, יורה על
תפלת ערבית שהיא סמוכה למנחה. והיא בזמנה
אחר הערב השמש, וכן באמרו בקר תשמע קולי
בקר אעריך לך. נראה סיות זמן תפלת שחרית
קבוע בצקר, שהוא תפלת זמנה, ואז תשמע
לפני האל יתברך:

פרק המישי

בהיות התפלה נמשכת אחר השבת והסודאס
לאל יתברך. ראוי שתאמר במקום
מיוחד, והוא בית הכנסת, וכמו שאמר אבא
בטימון פ"ק דברכות (דף ו') אין תפלתו של
אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שגא' (מלכים
א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום
רנה שם תהא תפלה, וענין רנה הוא שבת
והתלה לאל יתברך, וזה בלי ספק אין מקום
אמירתו אלא בבית הכנסת, כי הוא מקדש מעט,
וכמו שבמדקש הלויים היו משוררים ומשבחים
לאל בדוכס, כן ראוי להיות שבתו ויתברך נאמר
בבית הכנסת, שהוא מקום קבוע בני אדם לשבת
אותו בדבר שבקדושה שאינה בפחות מעשרה, כי
רוב הדברים הנרבים י' הם צענין שבתו ית'
כאמרם (ברכות ל"ח) אין דבר שבקדושה בפחות
מעשרה, שהם קדושה וקדיש וזכרו, וכיון שאינה
נאמרים בפחות מעשרה, לריך שיתקבלו העשרה
במקום אחד והוא בית הכנסת. וכיון שהשבת לריך
להיות בבכ"ג, גם התפלה לריך להיות בבכ"ג,
וז"ש במקום רנה שם תהא תפלה, כי כיון שהרנה
היא השבת לריך לסיות בעשרה שיתקבלו בבית
הכנסת, שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה,
גם התפלה הנמשכת אחר השבת ראוי לסיות
ג"כ בבכ"ג במקום הרנה, וכיון שהקובע מקום
אחד להקדישו יתברך בעשרה, נעשה בית הכנסת
והוא יתברך מלוי צו, וכמו שאמרו (שם ו')
מנין שהקב"ה מלוי בבכ"ג שגא' (תהלים פ"ב)
אלהים נבצ צדנת אל, ועדה אינה בפחות מעשרה
העומדים בבית הכנסת, ואמר שהאלהים נבצ
בה. וענין היותו מלוי בבכ"ג, הוא להורות לנו
מעלת תפלת הרבים שאינם חוזרים ריקם בתפלתם
כשהיא בכוונה, וזהו הנראה בבכ"ג שהוא מקום
קבוע הרבים לתפלה, והוא יתברך מלוי לשמוע
תפלתם. ואחר שרוקבע המקום לתפלה, הרי
הוא מוכן ומושפע להיות נענה כל המתפלל בו,
ואפילו הוא יחיד בזכות הרבים המתפללים ועניים
בו, כמו שאמרו (ברכות ו') אין תפלתו של
אדם נשמעת אלא בבכ"ג, שגראה שבהיותו
בבכ"ג תפלתו נשמעת גם כי הוא יחיד, ולא
לבד בב"ה אלא אפילו יחיד המתפלל במקום
מיוחד וקבוע, הוא קרוב להיות נענה צו יותר,
וכמ"ש רב הונא (שם ע"ג) כל הקובע מקום
לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעצרו, ובשמת
הואריס

אומרים עליו אי חסיד אי עניו תלמידו של אברהם
 אבינו, ואברהם אבינו מנח לן דקבע דזכא,
 צלחמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם צבוק אל
 המקום אשר עמד שם, הנה שקביעות המקום
 הוא לו לעזר וגם להועיל בשמימות חפלתו, ואמרם
 אליה אברהם יסיה בעזרו, לומר כי כיון שהוא
 קבע מקום לחפלתו כאברהם אבינו, זכות אברהם
 אבינו שקבע ג"כ מקום לחפלתו, כדכתיב אל
 המקום אשר עמד שם, עומדת לו לעזרה, וכמו
 שנשמעה חפלת אברהם אבינו בשביל שקבע מקום
 לחפלתו, כן תהיה נשמעת חפלת הקובע מקום,
 כי כיון שהורגך הכתוב להודיעו כי במקום אשר
 עמד והסתפל בו פעם אחרת הסכים עתה להסתפל,
 נראה כי הוא דבר מועיל ונצור לקבלת החפלה,
 והסולך אחריי ודורך בעקבותיו לקבוע מקום
 לחפלתו הוא תלמידו, והוא במקום אברהם
 אבינו צלותו סוד, ולכן כשמת אומרים עליו
 לוי חסיד אי עניו תלמידו של אברהם אבינו,
 כלומר מי ישלים חסרוט וימלא מקומו להיות
 תלמידו של א"ל לקבוע מקום לחפלתו:

וענין היות קביעות המקום סבה לקבלת החפלה,
 הוא דבר שקלי ומצואר צבורה כי גם שמלא
 כל הדרך כבודו, ע"כ השמחו נראית יותר במקום
 זולת מקום, כפי עיני וגסות המקום הוא יתברך
 מרסיק שימחו ממנו, וכפי זכות וטובו סיבב
 הוא ית' מתקרב אליו. כי הנה המלאכים שהם
 כולם שליים הם קרובים אליו בעולם המלאכים,
 ואף גם זאת אינם מצינים מקומו, כדכתיב
 (יחזקאל ג') ברוך כבוד ה' ממקומו, ועולם
 האמלעי הוא למטה מעולם המלאכים, להיות
 הנלגלים והכוכבים בעלי גשם, ועולם השפל הוא
 למטה מכולם, להיותו מרובע יסודות חמריים,
 משא"כ בעולם האמלעי שהם מגשם חמישי ו'ך
 וספירי. וכמו שיש בעולם העליון האמלעי
 מדרגות זו למעלה מזו במלאכים בהשגחה
 והשפעה שהם מקבלים זה מזה, והמדרגה
 הראשונה מהסבה הראשונה, ובנלגלים וכוכבים
 ג"כ שהם מושפעים קלהם מקלחם, כמו כן גשם
 העולם השפל, יש קרובות מוכנים קלהם מלה,
 להיותם מושפעים מאתו ית', כמו כן עדין שהוא
 בעולם השפל, שהוא מקום מושגח ומושפע מאתו
 ית' לשונג הנפשות, והא"כ ירושלים וא"י, וכפי
 רוחק המקומות ממנו ירחקו ממדרגתו, וכפי
 קרבתם אליה יתקרבו למדרגתו, כמארים שהיא
 קרובה לא"י, ואין לך מעולה בכל הארצות יותר
 ממלרים, כדכתיב (בראשית י"ג) כנן ה' כהרץ
 מלרים, ומעולה שצארנות מלרים לעין, שמושיח
 בה מלכים, כדכתיב כי היו בלוען שריו, ואין
 לך סלעים בכל ארץ ישראל יותר מהצבון
 דקברי בה שכיב, ואפי' היתה מנונה על אחת
 מז' בלועין, בהשגחה שס עליה, וכמ"ש בפרשת
 עקב כי הדרך אשר אתה בא שמה לרשעה לא
 כהרץ מלרים היא אשר ילאחם משם אשר תזרע
 את זרעך והשקית צרגלך כנן הירק, וההרץ אשר
 אתם עובדים שמה לרשעה ארץ הרים ובקשות
 למטר השמים תשחה מים, ארץ אשר ה' אליה
 דורש אותה תמיד עיני ה' אלריך בה מראשית
 השנה ועד אחרית שנה, הנה באלו הכתובים
 נרמזו קלה משהי א"י משאר הארצות, והזכיר
 ארץ מלרים כי בהיות א"י מעולה מארץ מלרים
 כ"ש שהיא מעולה משאר הארצות כמו שכתבתי,
 ושכינה הכוללים הם שנים, מפלגה בדברים
 השכליים, ומעלתם בדברים הגשמיים: ומעלתם
 בדברים השכליים הוא, כעין מה שאמרו (בבא
 בתרא דף ק"ח) אורחא דארעא ישראל
 מתחיים. והוא מלד היות האדם נבחר מחומר
 מבחר א"י: והוא המקום המנוח, כאמרם (בר"ר
 פ"ט דף י"ד) עפר מן האדמה וגאמר הלן מן
 האדמה תעשה לי. הוא מוכן יותר לקבל השפע
 האלעי מאתו ית' המשפיע בא"י בכבודו ובעלמו
 בלי שום חלעני. כאמרם (ספרי פרשת האזינו)
 א"י חין שר ומול מושל בה. (כתובות ק"ו) הדר
 א"י

עוד מצואר בפסע מאמר זה שצואר כל הקובע
 מקום לחפלתו, ולא אמר לחפלה, לסודות
 כי מי שהסתפל על דבר אחד, וחזר להסתפל
 על אותו דבר עלמנו, ראוי שיסתל שיהיה
 במקומו הראשון, והוא סבה לשמיעת חפלתו,
 וגם לפעמים בעמדו במקום שהסתפל בראשונה,
 גם כי לא יתפלל עתה, הוא נענה בהיותו עומד
 במקום שהסתפל בו, דמיון שהוא שאלה ממלך
 בשר ודם וסולך לו, והא"כ ימיים חוזר לראותו
 מקום ששאל שאלתו, כדי שיראו המלך ויזכור
 לחלאת חפלו, והוא חינו חוזר לדבר עוד אל
 המלך, כן המתפלל לאל יתברך על דבר פרטי
 במקום מיוחד, כשחוזר לראותו המקום כזכונת
 התפלה שהסתפל, הקב"ה שומע חפלתו שהסתפל
 קודם, וזהו הקובע מקום לחפלות שהסתפל כבר,
 וכמו שהביאנו ראיה מא"ל ע"ה שנאמר בו וישכם
 אברהם צבוק אל המקום אשר עמד שם, כי לא
 הזכיר הכתוב שהסתפל עתה, אלא שהסכים
 בשאר אל המקום אשר עמד והסתפל שם אל פני
 ה', והוא המקום אשר עמד להסתפל על סדום
 ועמורה, שנאמר שם בחללת העיני ואברהם
 עורגו עומד לפני ה', כמו שאמר כאן את פני
 ה', אברהם אבינו בא אל זה המקום על כונת
 התפלה שהסתפל אחמו, ולא רצה להסתפל עתה,
 וספ"י בראותו טוב כונתו בתפלה זכר אותו
 וזכותו והייל את לוב בעצורו, כמו שכתוב ויזכור
 אליהם את אברהם וישלח את לוב וגו', שזה הענין
 היה מעין התפלה ששאל על סדום ועמורה, וה"כ
 הקובע מקום לחפלתו כמו שאמרנו, אמרו עליו
 אליה אברהם יהיה בעזרו, כלומר כי כמו שליחותו
 אליה אברהם זכר את לוב בזכותו, יכמו כן לקובע
 מקום לחפלתו כמוהו יהיה בעזרו:

בא"י דומה כמו שיש לו אלוהים כדכתיב לתת
לכם את ארץ כנענו לטיות לכם לאלהים. כי שבת
כתיבת הארץ הוא לטיות לנו לאלהים צימוד ,
שניהם ראויים לקבל השפעתו . משא"כ בשאר
הארצות שאין האדם מוכן לקבל כל כך ולא הארץ
דראייה לשיפיע בה הש"ת על יושביה מה שראוי .
מלך היותה ;מסרת לשרים ולמזלות . וזהו אמרם
(שם) דומה כמו שאין לו אלוה . וכמו שנאמר
בדוד (שמואל א' כ"ו) כי גרשוני היום מהשפת
-בנתלת ס' לאמר לך עבוד אלהים אחרים . כי
מלך היות חולת לארץ כמסרת לשרים ולמזלות .
הם כמחילת ציינו לבין בוראנו . לשאין חלו
מושפעים מתאוו ית' , כמו בא"י , וזהו דומה כמו
שאין לו אלוה ; וענין מעלתה בענין הגשמיים .
היא בענין שבה פירות א"י צודלן וטעמם .
ציופי ובריאות האנשים הגדלים בה . וזה נמשך
ממעלתה בדברים השכליים . כי מלך השפע האלהי
אשר בה מתבצרים הדברים הגדלים בה , ולז"ל
(דברים י"א) כי הארץ אשר אתה בן שמה לרשתה
לא כארץ מצרים היא אשר ילאהת משם וגו' ,
הזכיר אשר אתה בן שמש ואשר ילאהת משם .
שהוא דבר מותר , לומר כי זאת הארץ ראוי שבה
אליה לרשתה מלך שהיא חלק ס' ואין שר ומלך
מושל בה , וארץ מצרים היא ראוי שיהיה ממנה
לסיוחה תחת ממשלת שרי מעלה . וזהו שהיא יותר
גדול מכל שרי מעלה שמה מזל שם , ואמר את
הזרע את זרעך והסקית צרגלך כגן הירק , לרמוז
ההבדל שיש בין א"י לשאר הארצות בענין המזומת
חמי האדם , כי בא"י שאין שר ומלך מושל בה
כ"א האל ית' , היא מושפעת מתאו ית' מדי יום
ציוס ומדי שנה צננס בכל הדברים הנלריכים
למזומות האדם וחיוו , אבל שאר הארצות הם
מושפעים ע"י השר והמזל השולט עליהם לזמן
קצוב , כפי מה שחלקו לו למעלה . והוא דמיון
מלך גדול מושל בד' פנות העולם , שהוא שולט
למקומות הרחוקים ממנו הדברים הנלריכים
אלהים לזמן רב , כדי שלא ילעדר לשלוח כמה
פעמים , ובמקום מושבו אינו מחלק להם כ"א
מדי יום ציומו או מדי חדש בחדשו . להיותו קרוב
אלהים , ויכול להטילם חסרונם בכל יום . וכן
בענין זה . גם כי מלא כל הארץ כבודו . עכ"ל
כבר חלק העמים והארצות לשרי מעלה . כדכתיב
(דברים ד') וראית את השמש ואת הירח ואת
הכוכבים כל לבא השמים וגו' אשר חלק ס' אלהיך
אותם לכל העמים תחת כל השמים . ועל ישראל
אמר ואתהם לקח ס' ויוציא אתהם וגו' לטיות לו
לעם נחלה ליום סה . לא אמר ואתהם חלק ס' .
אלא ואתהם לקח ס' . שגראה שנס ישראל היו
גמטרים לשרי מעלה , אלא שלקחם ס' והוציאם
מתחת רשותם . ולז"ל ואתהם לקח ס' ויוציא אתהם
מטור סברול ממלרים , שהגיל ארץ מלרים לבדול ,
כמו שהסברול הוא קשה מכל מיני מקטות . כי

סלע קשה ברזל מחכהו , (ב"ב פ"א) וכפטיס יפולך
סלע (ירמיהו כ"ג) , כן ארץ מלרים שר שלה היותר
חקיף , ולז"ל ויוציא אתהם מבור סברול , כלומר
מתחת המזל היותר חקיף שבמזלות וראשון לכלם ,
שלא היה ראוי להוציאם מתחת רשותו ולהכניסם
תחת שר אחר קטן ממנו , אלא לרבותם תחת
רשותו , ולזה אמר הוצאתי אתהם מהיותר חקיף
שבכל שרי מעלה , להיותם לי לעם נחלה ליום
הזה . והוא רמוז ליום מעמד הר סיני , כי בעת
שקבלו את התורה היו חלק ס' ונחלתו . ואם כן
הוא יתבדך ונתן ומחלק לשרי מעלה מה שראוי
שישפיעו להרבותם כפי חסרונם בפעם אחת , חמס
לארץ ישראל שהיא חלקו ונחלתו ועיני ס' בה ,
א"ל להשפיע אליהם , כי אם כפי מה שצריכים
בכל יום , כי הוא עומד עליהם וממלא חסרונם ,
וז"ל לא כארץ מצרים היא וגו' אשר תזרע את
זרעך והסקית צרגלך כגן הירק , כלומר שהדבר
הוא ברשותך לזרוע בכל יום שהרסה , כי יש לך
מיה מוכינס להשקות הזרע כגן הירק , אבל
הארץ אשר אתה עובדים שמה היא ארץ הרים
ובקשות , שאין אתה יכול להעלות ולהוליך המים
ממקום למקום , מלך היותה הרים ובקשות , כל
שכן שאין לה מים , כי אם כאשר ירד הגשם מן
השמים וסרוס היא הארץ והולידם והטמיחה ונתן
זרע לזרע ולחם לאוכל , כי כשזרע האדם וחינו
ויורד הגשם עליו , היתה פעולתו לבטלה , אבל
אם הוא זרוע על סמך המים שבדלו להשקות
הזרע כארץ מלרים , אין פעולתו לבטלה , ויכול
לזרוע כל זמן שירלה , משא"כ בארץ ישראל ,
שאין זריעתו מועלת אם לא ירדו הגשמים
עליהם , וזהו הנראה באמרו ארץ יבשה ובקשות
למטר השמים שפתה מים , כי אפי' המים הנלריכים
לשתייה הם מהשמים , כל שכן הנריכים לזריעה .
ומפני שגראה זס חסרון בא"י , לזה אמר ארץ
אשר ס' אלהיך דורש אותה תמיד . הוא דורש
אותה תמיד ורואה מה שהיא לריכה ליושביה ,
ומשלים חסרונם בכל יום , וסבת זה הוא כדי
שיהיו עיניהם חלויות לשמים , ויכירו כי אין מי
שיכול להשפיע עליהם כי אם הוא ית' , ואמר
עייני ס' אלהיך בה , להורות על מעלתה בדברים
השכליים , שעין השגחתו והשפעת רחמיו עליך
מלך שהוא אלהיך צימוד בצרף ישראל . ואמר
מראשית השנה ועד אחרית שנה . כי בענין
דרישתו אותה תמיד כל כך בענין יסיה , הוא
משלים חסרונם באחרית השנה כמו בהתחלתה ,
לא כבעל הבית שביום ראשון מתגלגל עם
האוצה בצער , ובשני בדנים , ובשלישי בדים ;
דב"ה כתבאר שיש בכנה גדולה לשפע האלהי
במקום זולת מקום , וכמו כן המקום שהוא
מוכן להתפלל בו , כבר הוכן להיות תפלת ישראל
כשמעת צו , ולכן מתפלל בו אפי' יומד ואפילו
צלי כוונה שלימה הוא קרוב להיות תפלתו נשמעת
וכמו

אמת שמלואו בכלב שהלך להסתמח על קברו
 אבות כדי שיילכו השם מעלת המרגלים, שהיה
 במוח שימנע. השם תפלתו בלוחו מקום המקדש
 מלך היות בו אבות הקדושים ונופותם ביוחס
 חיים היו כלים להשתמש בהם בדבר שבקדושה,
 גם כי היה לו כוונה אחרת ג"כ שבכותם יגלל
 מעלתם כדי שיכנסו ישראל לתוך יוחקיים היעוד
 שיעד להם הטי' שיתן לבניהם ארץ ארץ כנען:
 וענין היות התפלה נכח ארץ ישראל וירושלים
 וציה המקדש הוא דבר עיקרי לתפלה,
 וכמו שלמדו (ברכות ל') משפוקי תפלת שלמה
 שלחמר (מלכים א' ח') והתפללו אל ה' דרך
 העיר אשר בחרת והציתת אשר בניו וגו' והתפללו
 אליו דרך ארלס וגו', כי צוית אפי' וירושלים
 ובסמ"ק מוכיחם לקבלת התפלה כמו שאמרתי
 לריך האדם להתפלל נכחה, להכיר ולרמוז שהוא
 מתפלל לאל ית' השוכן במקומות המוכיחים האלו,
 כי המתפלל בתפלתו מדבר לנכח כאלו מדבר
 עם השכינה, ולזה לריך להפוך פניו אל מקומה
 כי מעולם לא זזה מכותל מערבי (מדרש ארבה
 פסוק היו לריה לראש), ועיקר תפלותיו הם
 י"ח ברכות שאנו מתפללין ג"פ בכל יום, והקנו
 אותם כחילו מדבר עם השכינה לנכח, ברוך
 אתה, אתה גבור, אתה קדוש, אתה חונן,
 השיבנו וגו', ראה, מודים אנחנו לך וגו', ולזה
 לריך ג"כ שיהפוך פניו אל מקום שכיתו, כמדבר
 אפי' אל מצירו כמדבר לו פנים אל פנים, בפרט
 בתפלה י"ח שהוא לנכח, כי צמח מתפלה האדם
 בשיבה כמו ק"ש וברכותיו אין לריך להיות נכח
 השכינה, וכן תקנו ברבות קלמס לנכח וקלמס
 בנסתר, והפילו בצדקה א' בצי' יולר אור וגו'
 לנכח, ומצוה מחדש בכל יום וגו' לנכח, אל
 ברוך וגו' בנסתר, הוציח צעמו ישראל בנסתר,
 אמת אלהי עולם מלכנו וגו' בנסתר, וכן בברכות
 ק"ש של ערבית, ולזה אין לנו מתפללין אותם
 בעמידה ונכח השכינה:

12

ומעם היות תקון ברכות בלשון נכח ונסתר.
 ברוך אתה ה' בנכח, וקצ"ו בנסתר, כח
 הרשב"א ז"ל בפירוש מאמר (ברכות מ') כל
 ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, ורבי
 יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות, כי טעם
 היות טעם הברכות כמדבר לנגלה ונסתר, הוא
 לדעת שהשכי' המוייב המליאות ושאין אמתחו
 ית' מושגת כי אם לעלמו ית' לבד, והוא במליאותו
 נגלה, ובאמתות מוחו נסתר ונעלם מן הכל,
 ולזה קבעו טעם הברכה לנכח בצי' כמדבר עם
 מי שהוא נמלא מפורסם אללו, עד שהוא מדבר
 עמו פנים אל פנים, ואמר וקצ"ו בנסתר, לקבוע
 בנפשותינו שאע"פ שהוא נמלא מפורסם, מהות
 מליאותו נסתר ונעלם, שאפי' לדבר בו רק
 בנסתר, ע"כ תוכן דבריו צדק. ובזה מיטב מה
 שתקנו מלכות בפתיחה ולא בנתיחה, כי

הנתיחה היא בדרך נסתר שאין אנו משיגים
 מטות מליאותו:

17

ולעיד גם כי מעט זה הוא נגלה וגדול התועלת
 כמו שכתב הרב ז"ל, עכ"ל אינו כולל
 לכל הברכות, כי הנה כל הברכות של התפלות
 הם כולם לנכח כמו שכתבתי, וגם בלוחם
 שמוצא בהם קדושת ישראל, כמו ברכת המועדים
 אנו אומרים וקדשתו בלוחותיך, ולא קדשו
 בלוחותיו, אשר מזה נראה היות טעם שכתבתי
 נכון, כי בכל הברכות שהם תפלה בעמידה
 כתפלות של חול והזמנים הם נאמרים לנכח שהוא
 כמדבר עם השכינה בתפלתו, וא"כ לריך לתת
 טעם לברכות המלות הסמוכות בלשון נכח
 ונסתר ולא נסתר כל נוסח הברכה בלשון נסתר,
 כמו שהיה ראוי בהיותו בלתי עומד בתפלה
 לפני השכינה, ולכן אפי' אומר כי מן הידוע
 שישראל לא היו ראויים להטוות במוות ה',
 מלך היותם נכללים ונמשכים מאד"ר שעבר על
 ציווי הראשון שנלמס והתקבל הוא ואשתו וזרעם,
 והם אד"ר שהיה יולר כפיו של הקב"ה לא
 השלים מלות בורא, ק"ו ליוצאי חליו אחר חטאו
 וענשו, שלא היה ראוי שיחשבז לפני השי"ת
 לשיחוט כמס נאויס ואזהרות, כי גדולה היא
 לעבד שיטוות מפני רבו, ולמיצת האל צרע
 אברהם יחק ויעקב, ראה לזוהם שיהיו לו לשם
 והוא יהיה להם לאלהים, ולכן הכין אותם
 בתפלה שיהיו נקיים וזכים מהחטא, כדי שיהיו
 ראויים לקבל התורה ומלותיה על הר סיני,
 וזה היה צלוי האל יתברך למשה רבינו בעמד
 הר סיני (שמות י"ט) לך אל העם וקדשתם היום
 ומחר וכבשו שמלותם, כי ענין וקדשתם היום
 ומחר, הוא קידוש הנפש וטהרתם מהמדות
 הגופניות, ואח"כ יכבשו שמלותם שהוא דבר
 חילוני לגוף אחר שנטהר מה שבתוך הגוף, וזה
 ענין הצבדלותם בעצבת המדות אשר הורגלו
 בהם עד עתה, ומפני שזה לא היה מספיק
 לזכס מכל וכל, מלך התמדת הרגלם בזהם
 התכונות והמדות הרעות. זיך אותם עוד האל
 יתברך כשיאלח נשמתם בשמוע קול ה', והחזירם
 להם זכה ונקיה, בלוחם שלא תדבק בה שמץ
 מלוחם התכונות הרעות, ובזה מתייבז מה
 שראינו חלוק בתחובים של בחדש השלישי ללאת
 צני ישראל וגו' עד עשרת הדברות, שתקלמס
 מדבר משה רבינו לישראל לנכח חילוי השכינה
 מדברת עמם, כדכתיב כה תאמר לבית יעקב
 וגו' אתם ראיחם וגו' ועתה אם שמוע תשמעו
 וגו' ואתם תהיו לי וגו', ובאמרו כה תאמר
 הוא שידבר אליהם כדברים אלה לנכח, ולא
 שיאמר אתם ראיחם אשר עשה למרגלים וגו'
 ועתה אם שמוע תשמעו בקולו וגו' שלא לנכח,
 ואח"כ כשרלה לזוהם להם בענין הסריסה והקדושה
 וכיצום הכנדים היה כמסחיר פנים מהם, בלחמו

לך

לך אל העם וקדשתם יהוה ומחר ולבשרו שלמותם וגו' כי ביום השלישי ירד ה' לפני כל העם וגו' עד עתה סדברות הכל דבר משה לישראל דברי ה' שלא לנכח והענין הוא לסדרות לנו כי ישראל לא היו ראויים לשיטמו מלות משי ה' למיעוט הכתם, ולכן כשראם לקדשם ולהבינם לסדרות לשם שביתתם בלתי ראויים להצאות מסיו הם מתקדשם אליו, דבר אליהם ענין זה סקדו והפרישם ממשפחה הרעים כמשמיר פנים מהם, כלומר כי מלך היותם בלתי ראויים לא הם ראוי שיטמו מלותיו, אבל להיותם בית יעקב וצרי ישראל היה מקרב אותם ומבינם לזה שיבין לו סגולה מכל העמים וממלכת כהנים וגוי קדוש לשדבר אליהם לנכח כמדבר איה אל רעהו, ולזאת סגולה סדרו לנו חז"ל טעם ברכות המלות בגולה ונסתר, ברוך אהיה לנכח, אשר קדשנו בנסתר, כמו שיהי בעמדת הר סיני בחלו הספוקים שאמרנו, שנתחלה דבר אליהם לנכח, ואח"כ בנסתר כמו שאמרנו, הברכות לנו כי גם שאנו מתברכין לאל ית' לנכח כלומר בלי אמצעי כי הלק ה' עמו וגו' עכ"ל ראוי שנדע ונכיר כי לא היינו ראויים להצאות במלותיו בהיותנו בלתי ראויים, אלא שהוא ית' חשק בנו, וזוהו הכרזה ה' אליהם העולם אשר קב"ה, כי גם שהוא מלך כל העולם, הוא אליהם ביחוד שבהר בנו, וגם בסיחת בלתי ראויים הוא הכינתו וקדשנו לנכחיה ראויים לקיים מלותיו ואינו מלכה פלונית, ומפני שבשעם שקדשנו לא היינו ראויים שידבר אלינו לנכח כחכר, אמר אשר קדשנו, ולא קדשנו, כמו שהיה בזמן שקדש אותנו שאמר וקדשתם יהוה ומחר וגם כההיום הנגשים אל ה' והקדשו וגו'. כי לא אמר להם בפירוש הסקדו וכבשתם שמתוכם, לסדרות לנו מיעוט הכתם לשדבר אליהם אזי יתוכם במלות חקים ומשפטים, וזהו ענין מיוחד בעשיית המלות, ולכן היה כל טעם בברכות של עשיית המלות בדרך פסתר וגגלה כמכר:

פרק ששי

כבר נתבאר בפ"ג כי גם שיעקר הסתלה היא כוונה עכ"ל אינה נשלמת אלא בדיבור. דהרסור לאו כדיבור דמי (ברכות כ:). אבל לר"י שהיה בלחש, וכמו שלמדנו (שם ל"א) מקראו דחש דכתיב וקולו לא ישמע מבין לחתפלל שלא ישמע קולו בחפתו, והטעם להראות כי מלא הארץ כבודו, בפרט במקום המיוחד לחתלה כי הוא מוכן יותר, ובכבוד מרים קולו בחפתו נראה כאילו אין הקב"ה שומע חפתו בלחש, ושאלו קדושת השכינה שופעת בבית הכנסת יותר ממקום אחר, ולא די זה אלא שמתראם שאין סקב"ה שומע קולו ממשונה גם כי יהיה כבודו חונה בשמים, והוא אדם תועם מדרך השכל

בזו בשני דברים. הא' שראוי להאמין אמונה שלימה כי שכינתו שופעת יותר במקום זולתו מקום כמו שכבנו למעלה. והשנית כי גם בסיות האדם במקום שאינו מושפע כל כך מחמתו, מלך היותו מקום עמא, עכ"ל ראוי שידע כי הוא ית' בזמן לכות וכליות בני חסם, כל שכן מה שיבינו בשפתים בלחש, וכמו שאמרנו בילמדנו (ובמדרש דברים רבה פרשה ב' ובמדרש חסלים מזמור ס"ה) ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו את מולא כשארם מתפלל בלחש בינו לבין המקום קרוב אלו להם דכתיב אלהים קרובים אליו, וכמו שאמר דוד בצרבו מירושלם מפני אבשלום בנו (הסלים ג') קולי אל ה' אקרא ויעני מהר קדשו סלה, כי הקול הוא הנהגה שפשיה בהשמעת אלו, ואמר קולי אל ה' אקרא, כלומר הקול שאינו שומע אותו זולתי אלא ה', אלו קורא בקול זה, וגם כי אינו במקום מוכן כל כך בהיותו הוך לירושלים, הוא עונה אותו מהר קדשו סלה, בהיותו רחוק מהר קדשו, וכן אמר במקום אחר (שם ס"ו) אליו פי קראתי ורומם תחתי לשוני, כלומר בקול שאינו יולא אלא בהוך פי קראתי אליו, שהוא שומע קולי בלחש, וגם כשאני מרים קול אינו יולא מתחת לשוני, ולכן אמרו (ברכות כ"ד:) המגביה קולו בחפתו זהו אינו מביאוי השקר דכתיב בנו (מלכים א' י"ח) קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיה ובי שיג לו וכי דרך לו אזלי ישן הוא וייקן, הנה כלל בכאן ג' או ד' חסרונות * שיש למיני הע"ה וכן הסלמאות הנשפעות מאלה הכוכבים והמזלות כפי שעות השפוחם וחסם, הא' כי הנשפעים מאחרים בשעה שחסם מקבלים השפע אינם יכולים להשפיע על אחרים, כי אינו יכול להשפיע מה שמשיעים עליו בזמן השפע, כי אין שופע וגשפע צבת אחת. החסרון השני, כי אינו יכול להשפיע אלא מה שהשפיעו עליו ולא יותר. ה'ג', כי אינו יכול להשפיע המושפע על אדם במקום השפעתו, כיון שיש גבול ידוע להשפעתו, ומקום מיוחד להשגת השפעתו. הד' כי גם במקום השפעתו לפעמים לא יהיה מוכן להשפיע מלך זולתו, כמו שיקרם לפעמים לכוכבים בהיותם במקום שפוחם ויבמקום שנתהם כמבואר בשפרי בעלי תולדות השפיע הכוכבים, ועל אלו החסרונות אמר אליהו לנביאוי הבעל קראו בקול גדול כי אלהים הוא, כלומר גם כי הוא אלהים שיש לו יכולת להשפיע, כי שיה לו שמשיעין עליו בזו השעה, ולכן אינו יכול לו להשפיע עד אשר יהיה מושפע, והמשיל בהשפיע להשיח שהוא סדבור, כי בדבור חושלם ההשפעה לאנשי' השלמים בחכמה. ועל החסרון ס' שאינו יכול להשפיע יותר ממה שהושפע בו, אמר ובי שיג לו, כלומר שחסינו לו ליאות וקיצור מהשפיע, מלך שאין צידו להשפיע מה שאין מושפע בו. ועל החסרון ט' אמר

במיוחד: זה כי התפלות הסדורות בכל יום שלא
 בעת לרש, הוא שאין ראוי לאומרם בקול, כיון
 שהוא יכול לכוין בלבו, אבל התפלות שמתפללים
 בעת הלילה והלער, אי אפשר שיחפלו אותם
 האדם בנחת מלד לערו, ולכן הוא לועק בקול רם,
 לארות שהוא מכיר ומרגיש הלער שהוא צו, ואין
 מי שיוללנו כי אם הוא ית', וכן היתה תפלת
 משה על דבר הנפרדעים, כי כשחמר לו פרעם
 העמירו אל ה' וגו' ואשלה את העם וגו', מס
 שלא חמר על עתה שיטלם, נראה לו היות יליאת
 ישראל ממגרים תלויה בהסרת הנפרדעים, ולכן
 לעק אל ה', וכן בסויות מלעשר על אחתו לא
 היה יכול להשאק ולתפלל בנחת ובלחש כי אם
 בצלעק אל נא רפא נא לה, וכן כל הלעקות שלעקו
 בני ישראל אל ה' היה צעק לרצת, שלא היו
 יכולין לכוין את דעתם כי הם בהרמת קול, וכן
 בתפלת עזרא ראו הלרס קרובה מילד הרע של
 ע"א וצקשו רחמים שימסר בידם כמו שדרשו ביומא
 (דף ס"ט:): ולכן לעקו בקול גדול, וכן כל זעקם
 ולעקם שבתהלים הוא בעת לרש, כי אין לב
 האדם פנוי לכוין בתפלה אם לא בקול רם במירות
 נפשו, והרי הוא כמי שאינו יכול לכוין בלחש
 שמתפלל בקול רם ציטו לבין עמלו, ולכן כחז
 צד' שלריכין הסודות ויעקו אל ה' בלר להם
 ממלוקותיהם יושעים, כי גם שהם מרימין קול
 בצלעק, מלד שהוא בעת לרש הוא יתבדך
 מושיעם, ואמר בלר להם וממלוקותיהם, כי כשהם
 לועקים אליו ית' כשהוא לר אותם, כלומר
 שמעירים שמאחו בזה להם הלרס הזאת והם
 לועקים אליו, אז מן המלוקות שלהם שהם גרמו
 אותם בצולתם, גם כן מושיע אותם, וזהו הנרלה
 בצומרו ממלוקותיהם, ולא חמר ממלוקות וישיעם

אמר ובי דרך לו, כלומר שאינו יכול להשפיע בכל
 המקומות כי אם במקום שספתו וליך סגול
 ממנו ללכת ולחם בדרך שפתי להיות חתה נבול
 שספתו כדי שיקפץ ממנו, וירמוז ג"כ על הכוב
 שנתו המשיע על אותו הסלסם כשהוא חוץ מביתו
 שיהיה לו צמלות שאינו יכול להשפיע עד אשר
 ייציג לניח, ויתבאר כי דרך לו כמו כי שח
 לו ובי שגו'. ועל הספרון הד' אמר חולי יסן הוא
 וייקן סתהיל הכובע שמשפיע על הסלסם שהוא
 בסויותו בבית שאלתו או שפלותו שאינו יכול להשפיע
 כל כך, למי שהוא יסן כי אחר שחדד שנתו מפיניו
 וייקן ויחזור לקדשתו, ולסויות צסס אלו החסרות
 סלס צסס לומר כי אם יעקו בקול גדול חולי
 יפסס, והם עשו כך שקראו בקול גדול, ולא
 סועטו להסס כי דרך האול אמר להם שיקראו
 בקול גדול, כי לא היה משלים שקריאה בקול גדול
 לאלו הספוימות, ואמר ואין קול ואין עונה ואין
 קשב, כי סקורא לחזירו וסולל ממנו דבר,
 לפעמים שומע בקולו ומשלים לו חפלו, ולפעמים
 אינו משלים לו חפלו אלא שפונה אותו על קריאתו
 ומתגלל מהלשים חפלו, ולפעמים אינו עונה אותו
 אלא שמתקייב מה שמדבר ואינו מושע לסיכ לו,
 כי אם אמר על אלו עובדי הבעל כי אחר שהתגודדו
 כהשפסם עד הסכרים, אין קול, כלומר שלא
 השלימו חפסם בזה ששאלו מסס, ואין עונה אפילו
 עריה דברים שבתגלות שאין כח בידם להשלים
 חפסם, ואין קשב, כי אפילו שמיעה וספדת האזן
 אין להם לשמוע ולהקייב מה שיעדו אליהם,
 כי הם אליהם אלמים וחרסים לא ישמעון, ולכן
 שמתפלל בקול רם הוא כנביאי הבעל שנראה
 כוונתו ככוונתם, ואמרו צירושלמי (פ' הרואה)
 אמר רבי פנחס, ע"א נראה קרובה והיא רחוקה
 כדכתיב (ישעיה מ"ו) ישאיו על כהק יסצלוהו
 וגו', אבל הקב"ה נראה רחוק והוא קרוב דאמר
 רבי לוי מן הארץ ועד לרקיע וי"א שיה וכו' .
 רבי ברביה אומר אף מרגלי החיות עד ראשיהם
 וקריהם ולמעלה מהם כסא הכבוד ורגלי כסא
 הכבוד כנגד כולן וכסא הכבוד כנגד כולן ולמעלה
 מהן מלך רם ונשא ראה כמה גבוה מעולמו ואהם
 נכבדים לב"ה ועומד האזן ומלחש בשפתיו וסב"ה
 מאזין לו וכי יש אלוה קרוב מזה הדא דקתימא
 בכל קראנו אליו, ויתבאר מה שכתבו:

פרק שביעי

ענין היות התפלה צעמידה, נראה העפע
 להיותה רומז לקרבן, שכן שקרבן מזבח
 קרוי עבודה כך תפלה קרויה עבודה, כדכתיב
 (דברים י"ח) וזעבדו בכל לבבכם, ואי זו היא
 עבודה שבלב זו תפלה (מדרש תהלים ס"ו). אמנם
 לתת טעם למה נלפניו שפתיים שפתיים של קרבן
 ושל תפלה צעמידה, כאמר כי גם שההבדל שבין
 מין האדם לב"ה הוא חי מדבר, עכ"ז ההבדל
 המפורסם ונראה הוא שהוא הולך בקומה זקופה
 וזה מתוך מלד שהוא חי מדבר, כלומר שיש לו
 כח נפש שמתכלת, משא"כ צב"ח, והילוכו בקומה
 זקופה מורה שצריחתו אינה כצריחת שאר הצב"ח
 שנפשותם היא יורדת למטה לארץ, ולכן הם
 הולכים על ארבע מביטים אל מקור מחלבתם,
 אבל האדם שנפשו הגובה מתחת כסא הכבוד
 ופונה למעלה, היתה יזירתו רומזת לתכלית
 והיותו הולך בקומה ופונה למעלה, וע"כ צענין
 סקרצטת

ויקשה לזה ממה שזכרנו בכה מקומות ענין
 תפלה בלשון לעק שיהא הרמת קול,
 כמו שזכרנו למשה: שמות (ח) ויעק משה אל
 ה' על דבר הצרדעים וגו', (במדבר י"ג) ויעק
 משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה, ובישראל
 (שמות י"ד) ויעקו צ"י אל ה', (במדבר כ') ונלעק
 אל ה' וישמע קולנו, ובשופטים ד' פנמיים ויעקו
 בני ישראל אל ה', וכן שמואל (שמואל א' ע"ו)
 [ויזעק] ויעקו אל ה' כל הלילה, וכן בכה
 מקומות בתלים, זעקתי אליך ה'. וע"כ לומר

הקרבות שהם הוראה על הבדל האדם מצעלי חיים, שיש להם שכר טוב בעמלם ועונש על עברה על מלואו, והוא ית' זימן רשואה למכת עונם בציבאם את קרבניהם לפני ה' מב"ח נפש תחת נפש, לריך הכהן המקריב שיטעה עבודתו בעמדה, כדכתיב לעמוד לשרת וכתיב העומדים שם לפני ה' כמו שלמדו במקומו, וכן ענין התפלה הוא מורה הבדל מין האדם משאר בעלי חיים, כי מלך נפש המשכלת דורשים אל ה' והוא יענם, וכפי התקרבם אליו הוא מתקרב אליהם, לא כשאר בעלי חיים שהשי"ת ברא בטבעם שיהיו מתקרבים אל מה שיקיים גופם כמאכל ומשקה, ויתרחקו ממה שיזיק לגופם (תדב"ח ח"א ס' י"ד), ומאכלם וקיומם מוכן בלי יגיעה וצלי מחשבה כשהוא יתבצר ממתיח הרים חליר נוקן לבחמה לחמה וגו', אמנם האדם אינן מאכלו ומשקו מוכן עד אשר יעריח ויכין אורו, כדכתיב (בראשית ג') בצעת אשך תאכל לחם וגו', וזה הוראה לו על שאין תליתו מושג ביותו וישג ובעל כ"ף צהיחו עמל בחורה וצמיות, ולכן צהיחו מתפלל לפני האללים לשאול ממנו לרכיו, לריך שיהיה עומד בקומה, לרמוז כי מלך טפסה חוברה מלמעלה מתחת כסא הכבוד נתיחד לעבוד בוראו ולהתפלל אליו בכל לרכיו, וגם הוא ית' תהאוס לתפלתו אם יהיה לדיק, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קל"ז) הנה זכרו את ה' כל עבדי ה' העומדים ביותם וצליהם, כי הלידיקים ויהי עבדי ה' כשהם מתפללים הם עומדים, כלומר עמידתם צבית ה' הוא רמוז שהם עבדי ה', ששמתם הנוצה מלמעלה מתחת כסא הכבוד, וכפי הרגש שדרשו חז"ל (סוכה ל"א:) אלו המעלות על ע"ו מעלות היודות מעזרת ישראל לעזרת פנים שצליהם המעלה האחרונה העומדים צבית ה', כי אין ישיבה בעזרה כ"ף למלכי בית דוד בלבד, לדכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה', והוא העזרה, ולכן אמר צביר המעלות זם האחרון שהיו אומרים אותו על מעלה ע"ו אלא עזרת ישראל, הנה זכרו את ה' כל עבדי ה', כלומר עתה שאתם כבר בעזרת ישראל שהיא מחנה שכינה שהנכנס בה עמא חייב כרת, ראוי לכם לצביר את ה' כל עבדי ה' שם עטורים ונכנסים בה בךדוקים, וזהו לשון הנה לשון הוראה בצלבע כמו שהם אלהינו זה, כלומר עד עתה לא הייתם ממש לפני ה' בהיותכם הוץ ממחנה שכינה, עתה במעלה ע"ו שהנכנסם במחנה שכינה, הנה עבדי ה' זכרו אותו כיון שאתם עבדי ה' שאתם עטורים כמו שכתבתי, ולכן אמר העומדים צבית ה', כי עתה שהנכנסם למחנה שכינה אין לכם ישיבה בו, ואתם לריכים להיות עומדים בלי ישיבה כיון שאתם לפני ה', וכן עומד בתפלה הוא כמדבר עם השכינה ולכן ראוי שיהיה עומד:

ולענין כיון הרגלים כתב הרשב"א ז' סבות, הא' כדי שהמתפלל ישים נגד עיניו ולבו כאילו רדיו ורגליו האורות ואין צידו כח לקבץ המועיל ולהרמיק המזיק זולתי בעזרתו ית', ועוד שנית לריך המתפלל לחשוב בלבו איך היתה כונתו ית' בצריאת מין האלושי לעשותו שלם בפועל ושיכיר מעשיו ית' ויזמה למלאכי השרת, כמו שאמר הנביא (מלאכי ב') כי מלאך ה' צבאות הוא, ולזה צביאו ראים (ברכות י'): ממה שנאמר במלאכים ורגליהם רגל ישראל, ומלת רגל משוחפת לשון סבה כמו ויבצר ה' אותך לרגלי, רמוז שיכוון כל סבותיו להשי"ת, ע"כ כלל כונתו כפי מה שמלאכי בספר עין ישראל. [גם כי כל דבריו] הם נכוחים למצין וישרים למולאי דעת, עכ"ל ריחתי לבוון אי זם דבר עם על כיון הרגלים, והוא כי מה שהציוו ראים מן המלאכים שכתוב בהם ורגליהם רגל ישראל לכיון הרגלים, הוא להורות שהמיון שיש למתפלל בשעת תפלתו עם המלאך, כי המלאכים גם כי הם גוף פשוט הם משפיעים על דברים הפכים במאמרו ית', וכמו שאמר רבי זון בירושלמי ד"ה המלאך עולמו הלוו אש וחליו מים, כלומר שפועל לפעמים דברים הפכים זרלון הבורא ית', וכמו שאמרנו בה"פ ערבי פסחים, בשעה שהפיל וצבדנאלר הרגע להנניח מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, אמר שר הוצד לפני הקב"ה רבש"י ארד והלנן את הכבשן והציל את הלידיקים, א"ל צבדנאל אינן גבורתו של הקב"ה ככן אלא אני שר של אש ארד ואקרר מצפנים ואקדיח מבחון לשרוף את הזורקים אותם לתוך האש, כדכתיב וצבדנאל אינך די הסיקו לשרוף מישר וגו' קטיל המון שציבא דגורא ויהיה גם בתוך נם, אמר הקב"ה רד פתח צבדנאל אלא והאמה ה' לעולם הלידיקים, הנה סורו שיש למלאך כה על ההפכים לפעמים לכבוד השי"ת, גם כי שררתו אינה אלא על האש, עכ"ל יש לו כח לננן כרלונו ית', וזהו מה שהמלאכים רבי זון חייב את והליו מים, כי לפעמים פועל כמו אם אש שררתו על המים ג"כ, גם כי שררתו אינה אלא על האש כדי שיהיה נם בתוך נם לכבוד השי"ת שפועל ז' הפכים זרנע א', ושני ההפכים הם לכוננה א' להלל את הלידיק ולהפירע מן הרשע המתכחש את הלידיק, וכמו כן האדם הלידיק גם כי הוא מורכב מד' יסודות, נשמתו חלושה מתחת כסא הכבוד, ורוב מעשיו ראוי שיהיו נמשכים לעבודתו ית' כיון מלך נשמתו, אבל אין כבודו ית' כל כך כשעבוד אותו האדם הלידיק ויקיים מלואו מלך נשמתו החלושה מתחת כסא הכבוד, כי אשם בשתף עמו ילך הרע המחמירו והוא הפך השמם, ועכ"ל הוא גבור ובוש וירו תחת ילך המנוב הנמשך מנשמתו, וזזה הוא כבודו של הקב"ה שמקיים מלואו זדבר שהוא הפך נשמתו והוא הילך הרע, וזזה יש לו שכר גדול, ולזה לריך האדם לכיון את רגליו

רגליו בשעת עמוד בחפלה, להורות כי גם שיש לו ימין ושמאל וסם יצר הטוב ויצר הרע לרין להסתלק בהם בעבודתו ית', וכיון רגליו ימין ושמאל הוא רמו על זה כי שניהם מכוונים לדבר א' וסוף עבודתו ית' כמלאך, כי גם שפועל לפעמים הפך מה שנהמנה עליו הוא לכבודו יתברך, וזהו שגא' עליהם ורגליהם רגל ישרה כי השני הפכים שפועל המלאך לפעמים וסוף כם צדוק נם הס לכוונה אחת ישרה ומכוונת לעבודתו יתברך, וזוה ענין עבודת האדם למלאך בכל דרכיו בפרט בשעת עמוד בחפלה, וסוף במעלה גדולה ממנו כשם לו מי שמיטו ומדומו מעבודתו ית', ועב' הוא מכניע אותו תחת כפות רגליו לעבודתו ית', מה שאין כן במלאך כי עבד בריאתו הוא שהוא מוכן לקבל שפע אלהי, וסוף עושה שליחותו כפי מה שצדק, וכמו שאמר הכתוב (תהלים ק"ד) עושה מלאכיו רוחות ומדומו שמיטו אש לוהט, שצדק כל א' מעין פעולתו, כי אותו סברא להיות שליח לדבר מה צדק אותו מן הרוח, דרך משל שהרוח הוא קל בשליחותו, ואותו סברא לעשות א' זו פעולה ממקומו צדק נם כן מוצר שפועל בו פעולה, דרך משל האש, כי הרוח הוא קל מן האש שאנו משתמשים בו, שהרוח מולך ומצטרף האש ואפילו הרוח המצוי בו, ולזה אמר במלאך שהוא לשון שליחות רוחות, ובמשרת אמר אש לוהט שהוא צדוק פעולתו, ולהיות האדם דומה למלאך בשעת התפלה לרין שיכין עלומו לקראת אלהיו בתיקון מלבושו וגופו מהדברים החפזים אותו ומנועים אותו מלהדמות למלאכים, כיון שצדק התלבוש הוא בהכניעת יצרו הנפשי כמו שכתבתי, לרין לנקות ולהכין גם כן את גופו, וכמו שאמר דהע"ס (תהלים פ"ד) נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כי תאות האדם ורלונו להסתפל אינו צדק מלך הנפש, וסגפס היא מניעה את הגוף ומכניסה אותו לעבודתו ית', ולזה אמר כשנכספה וגם כלתה נפשי לבוא להסתפל בחצרות ה', אז כמו שאני לרין להפנות את לבי מכל מחשבה ולכוין בחפלה, כמו כן אני לרין להכין גופי שיהיה מוכן לפגוע מהדברים החפזים אותו כדי שיהיה מוכן לעבודתו יתברך, וזהו הנראה בצומרו לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כלו' לשניהם כאחד תאות התהלה והרננו לאל חי:

פרק שמיני

צדיקין אנו לתת טעם לכריעות והשתחויות של התפלה ולתקומם ומנינם, ואומר כי ענינם הוא הוראת הכניעת המתפלל והצבו שאינו ראוי להסתפל אליו ולספר גדולותיו ית' כי בזה נחשב הוא, ולכן (בזכות ל"ד) שוחין באבות תהלה וסוף ובהודאה תהלה וסוף, ובהשלמת התפלה, להיות כי אלו שמים בזכות מיוחדות מהשאר

28

בציפור גדולותיו דרך כלל והתיחד אלהותו עליו, משא"כ בשאר הזכרות כי כל האמנויות כל א' מהן היא זכרה על ענין פרטי, ואפילו שמת קולנו אינה כוללת אלא האמנויות לבד, ואחיה צבור מספר קת מגדולותיו בפרט כמו אחיה מתיים אהם רב להושיע וכו' שומך נופלים ורופא מולים וכו', ואחיה קדוש אינו כולל אלא ענין קדושתו ית' ומה שמקדישים אותו בכל יום, ולא גדולותיו ונפלאותיו, וזכרת רלה גם כן היא פרטיה על ענין עבודת אים המקדש שחקובל ואסוב העבודה לדביר צדק, וזהו שיש עליו על ענין השלום והזכרה, אבל זכרת אבות הוא כוללת כל השמים סהם מעין כל שצחיו ית' האל הגדול הגבור והנורא, כי האמין העוזו ושאר שמים הם נכללים באלו, וכן עיקר זכרה זו להראות יחוד אלהותו עליו ועל אבותיו כי לזה נקראת אבות, ומה שיחיד אלהותו עליו הם מלך שתייחד כבר על אבותיו, ולזה סדרו אלהותו ואחרי אבותיו, כי גם שאין לנו ראויים שיהיחד שמו עלינו עכ"ל בשבצר נתיחד על אבותינו נתיחד גם עלינו, וחזר ופירש אלהי הצרעה אלהי יצחק ואלהי יעקב, לומר כי גם שאמרנו שיחזק עם אלהותו עלינו מלך אבותינו והם הצרעה יצחק ויעקב, עכ"ל היה נראה שלא היה ראוי כל א' מהם לשייח שמו עליו בפרט אלא לשלשם דרך כלל, לזה חזר ואמר אלהי הצרעה אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי על כולם ציחד ועל כל אחד בפרט נתיחד לטיות אלוה: ואפשר עוד לפרש אבותינו לא אבות העולם, כי אם על אבותינו לא אבות אבותינו זרע הצרעה יצחק ויעקב, כי גם שאין קורין אבות אלא לצרעה יצחק ויעקב, זהו אבות סהם, אבל לא כשמורה שאינו אומר עליהם, וכמו שכתוב אבותינו חטאו ואינם, ובפסילתא הניחא באגדתא ואילו לא הו"א הקב"ה את אבותינו ממלרים שאינו על אבות העולם, וכן אמרו שאין ואלהי אבותינו אינו עליהם כיון שאחר כך מזכיר אותם, והוא דומה לעיקר גדול והוא שלא פסק ולא יפסוק אלהותו מעלינו, כי גם כי בקת דורות היו קת מאבותינו רעים וחטאים לה' מלך, עכ"ל לא סלק הוא ית' שכינתו ואלהותו מעלינו, ונתן גלותו שכינה אהנו כביכול והוא אלהינו לעולם, ולכן אנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו, כי עם היות אבותינו קתים בלתי ראויים הוא יתברך לא סלק אלהותו מעליהם, מלך שתייחד כבר אלהותו על כל א' מהאבות הצרעה יצחק ויעקב, ולזה סמך לאבותינו אלהי הצרעה אלהי יצחק ואלהי יעקב, כי בזכותם נתיחד שמו גם עלינו ולא חפסק יחוד עם אלהותו עלינו, וכמו שסדרו ומצוי גואל לבני צרעה למתן שמו וכו'. כי מלך היותם בני צרעה יבוא סגואל בזהבנת אותם, שלעולם לא נפסקם שלשלת אלהותו כמו שכתבתי, ולזה הטעם אין קורין אבות כ"ל לצרעה יצחק ויעקב

29

ויעקב. הם האבות הטללים לאומה ישראלית, ולא כן נח ואדם הראשון כי גם הם אבות יותר טללים, מאד כי נספק שלשלה האדקות מבני צינים שציו רשעים לא בקראו הם אבות, אבל אברהם יצחק ויעקב שלא נספק מהם ידיעת ה' ואהבתו ויראתו נקראו אבות מהם, ועלם בדיעו כי יסוד צרכם זו היא על יסוד אלהותו עלינו וכלל גבורותיו ונפלאותיו, וכן צרכה סודתה היא משני זו מיוחדת על יסוד אלהותו עלינו בעולם ועד, וזו ידועת ומוברחתו ממנו, ולכן אנו כורעים בהם תחלה וסוף לסורות הכנעם והפלות להיותנו בלתי ראויים שיחידה הם אלהותו עלינו, וכן צבוף התפלה כורע לסורות שפלותו מהיותו ראוי לשבח ולהלל לשמו הגדול והטוב, כדי שלא יעלם בדיעתו כי הוא יה' לריך לו לשבח והלואי, שהרי יש לו מלאכי מעלה שיהם משיגים ונשפעים מאתו ומקדישים ומעריכים אותו, אלא למדבם האדם ומעלתו הוא שנכנסו להתפלל אליו יה', ומזה הטעם אנו אומרים צבוף תפלותינו עלינו לשבח לאדון הכל וגו', לסורות כי כל מה שאמרנו בתפלותינו לנו נחוסף לו יה' מעלה על זה, ואינו חייב לגמול לנו על זה מאד סדון, כי אם ליקח מה תן לו את מידת יקח (איוב ל"ט), אלא אדרבם אנו חייבין לגמול לו חסד על אשר נתרם ובראש שסוף מתכבד ומתעלה בתפלותינו, והוא יה' האומר והעלם אותנו להיות לו לעם טובים ונשתפלה אליו כמלאכי מעלה, והבדיל אותנו מכל עמי הארצות ואנו יש לנו יתר שאת ומעלה ששאו משתחווים לפני מלך מלכי המלכים סבבם, ולזה אנו כורעים ומשתחווים ג"כ בזה הסודתם של עלינו לשבח וגו' :

ובקום סכריתם בחלו הצרכות בתפלה וסוף הוא צברוך, וכמו שאמרנו (צרכות י"ג) כל סכרית טרע צברוך, וכן סזוקף צבם שנאמר ה' זוקף כפופים, וסבט זו סוף מהו סכחבנו כי צומם שהאדם מהלל ומבדך את שמו יה' ראוי שיעלם על לבו שפלותו לסיותו בלתי ראוי לכך אלא מאד רטוט יתצרך, שסוף מתכבד כצבול ומתאזר לתפלתן של לדיקים למדבבם צרממטו, ולזה אנו זוקפים בשמו יה' כי מאד רחמנות שמו הוא ומתעלה בתפלותינו לעלות אותנו ולסכים מנפסר דל ונשמו קמנו ונתעווד, בתחלה וסוף סכרית יהוד אלהותו עלינו וגדלותו וגבורותיו, לרמוז כי כמו שהעליתו צפני כל העולם בתחלה סיותה לו לעם וסיותו הוא לנו לאלהים, כמו כן צומם סתתה צ"ב שהיא סוף גלותה נעלם לעין כל האומות, שכבירו וידעו כי לעולם לא פסק אהבתו מעליו ומעל אבותיו, ויתגדל ויתקדש שמו כדכתיב (יחזקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אלה יה' והם כן עיני סכריתם היא הוראה ורמז למה שאמרנו, ואמרנו חז"ל (צרכות י"ב) : ש"ג

שמה צבוף כל צרכה וצרכם, וסמלך כיון שרע בתחלת צרכה ראשונה שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה. וענין סיות כ"ג ומלך מיוחדים בענין זה יותר מנביא או חכם, נראה שסוף מטעם שיש לכ"ג ולמלך צרכות מיוחדות משאר כל ישראל, כ"ג ציו"כ ש"אומר ה' צרכות על העבודת (יומא ס"ח), ומלך משמטם לשמטם מקץ שבע שנים צמועד שנת השמטם צמו ססוכות ומצרך על קריאה ז' ה' צרכות כמו שמוזכר בסוכות, וענין אלו הצרכות הם על קיום האומה וצית המקדש והמלכות, ולכן ציות סמלך וסכ"ג מתפללים אלו הצרכות על גלות האומה ומה שצריך להם, לריך שיראו סכנעם יותר משאר אנשים בתפלה הנאמרת בכל יום, כי גם זאת התפלה הם מתפללים על כללות האומה והצרכים יותר מהם מסדברים סכריים להם, כי עליהם להשלים לרכם, צפרע על סמלך, וכמ"ש חכמי ישראל למלך דוד (צרכות ג'): אדוננו סמלך עמך ישראל לריכים פרכס ואמר לבו ושפמו ידיכם בגדנך מיד וכו' ושאלים באזורים מיד וכו', וכפי גדולת כל אחד כך היא הוראה סכנעו לפי הכל יה', כי כ"ג סוף טרע בתחלה צבוף כל צרכה, וסמלך כיון שרע שוב אינו זוקף עד שיגמור, כי כל מה שסוף גדול ציותר לריך ליכנע ולהשפיל עצמו, וכמו שלמדו משלמס דכתיב בים (מ"ח ה') ויהי ככלות שלמס להתפלל קם מלפני מוצח ס' מכרוע על צרכיו, והתפלה זו על כל ישראל סיתם, שיהיה ס' קרוב עליהם עתם ולעתיד, ומשפי סכנה סמלך היא מתחמת כל ימי מלכותו בלי ספסק לריך לסיות עיני סכנעתו עליהם, ולהוראה זו אמר כיון שרע שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה, אבל כ"ג אינם מוכרחת כסונתו הגדולה כי אם מיו"כ ליו"כ : ולכן יש הספס לכריתתו מתחלת צרכה לסופה : ובקום התפלה שיהיה מקום נעוץ למדו אותו (צרכות י') : מדכתיב ממעמקים קראתיך ה' אדני שמעם צקולי וגו', שסכונת צו לסורות על עולם סכונה סמחויית למתפלל צעומק מחשבת סלב, ולזה אמר שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה', כי גם שמעלות סאל יה' רבו מספר, כי גבוה מעל גבוה שומר וצבאים עליהם עכ"ל סוף מנוי לאומה שמתפללים אליו צעומק מחשבת סלב, ולרמוז זה לריך שסכיה סתפלה צמקום נמוך, ואמר אדני שמעם צקולי סתיינא אזינך קשבות לקול סחנתי, שמעם צקולי למס שקראתיך ה', ואחר כך שמעתי שאני קורא אותך, סתיינא אזינך קשבות למס שאני שואל מתוך צשון סתיינא : ונ"ב אפסר לפרש ממעמקים על עומק סתקום ממש צשעת סתפלה, וסוף כי סתפלל צמקום גבוה סוף מרסא כאלו מקרב עצמו למקום ספסינא כדי שיצמק קולו, כמו סמשיע קולו בתפלתו שיצארנו למעלה ס"ו, ולזה לריך סתפלל צמקום נמוך

נמך להורות כי מלא כל הארץ כבודו, וגם שיעקר
 שכינתו למעלה, הוא שומע לזעקתם אליו מלמעלה
 ממקום שפל, ולזה אמר שיר השמלות ממעמקים
 קראתיך, כלומר להיות עיקר משב שכינתך
 למעלה מכל השמלות אני קורא אותך ממעמקים
 להורות כי גם שגביתו במרום ואני יכול להקריב
 אליך, כל כך אתה קרוב אלי כשאתי למטה כמו
 אם הייתי במקום גבוה, ולכן אני מתפלל אליך
 וקורא אותך ממעמקים, כי גם שאתה גבוה
 וכפי עכ"ל אתה אדון העולם ומשנית על כל
 דרכי בני אדם, וזהו שאמר לפני שמוע בקולי,
 כיון שאתה אדון הכל ראוי שתשמע בקולי, גם
 כי קולי שפל ואתה במקום גבוה, ותהייתה אזיך
 קשובות לקול חטוני, כי גם שיעקר שכינתך
 בשמים, כבודך מלא כל הארץ, ולכן תהיו אזיך
 קשובות, כיון שאתה קרוב אלי ג"כ בפועל בהיות
 כל הארץ מלא בכבוד, כי לשון אזיך קשובות
 הוא לוי שקרוב אליו, וכאילו מדבר לאזניו, וכן
 ענין האזנה הוא הטייה האזן לשמוע ממקום קרוב,
 וא"כ הוא ית' שכינתו בשמים, וגם הארץ מלאה
 מכבודו, שהוא שומע תפלת וצעקה המתפללים
 אליו בכל לב, ולזה אמר הנביא ע"ה (ישעיה
 ג') כי אמר רם וכפי וגו' מרום וקדוה אשכון
 ואת דכא ושמל רוח, כי אני לריך לרדת למטה
 לשמוע צעקה המדוכאים ושפלי רוח, כי גם
 שמרום אשכון, אני שומע צעקה, בהיות הארץ
 מלאה מכבודי, והוא ענין השבחה ית' על כל
 בני אדם לתת להם כדרכיו וכפרי מעליו :

פרק תשיעי

אופן עמידת האדם בצעת התפלה הוא כמ"ס
 ציבורות פרק תולת הילול (ק"ס) המתפלל
 לריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו
 צ' מקראות הללו, והיו עיניו ולבי שם כל הימים,
 וכתיב גם לבצנו אל כפים אל רם בשמים,
 וסירש"י ז"ל עיניו למטה כלפי הארץ משום דשכינה
 החס קיימת, כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל
 הימים. ולריך ליבש עיניו זה צמח שאמרו שם
 למעלה רבי חייה ור"ם צרבי הו יתבי, פתח
 חד מנייהו ואמר המתפלל לריך שיתן עיניו למטה
 שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים, אחד אמר
 המתפלל לריך שיכוין לבו למעלה שנאמר נשא
 לבצנו אל כפים אל רם בשמים, אחד הבי אתה
 רבי ישמעאל צרבי יוסי לגבייהו וגו', אמר הכי
 אמר אבה המתפלל לריך שיתן עיניו למטה ולבו
 למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו ע"כ,
 וכיון ששני מקראות אלו אינם כותרים זה את
 זה, לריך לתת פעם למטה רבי חייה ור"ם חולקים
 בזה הענין כפי הראיה, דחד אמר לריך ליתן
 עיניו למטה, וחד אמר לבו למעלה, וכל אחד
 הביא ראיה מן הכתוב, והיה ראוי שיוודע כל א'
 לחבירו ששני הפענינים יכולים להתקיים בבת אחת

כי הכתוב של נשא לזבנו אל כפיס אינו מדבר בזמן התפלה, כי אם לכל מעשה האדם, שיהיו מכוונים לש"י, גם כי הוא בשמים הוא משגיח על כל מעשיו ועל מחשבותיו, אבל בזכות התפלה לריך שיכוין למטה כמו שאמרנו, ומי שאומר לריך שיכוין לכו למעלה וכן עיניו, סובר כי הכתוב של והיו עיני ולבי עם כל הימים הוא לענין כבוד שכינה שלא זזה מאותו מקום המקודש, ולכן אין ראוי שגזלול בקדושתו, וכמ"ס והשמותי את מקדשיכם אע"פ שהם שוממים נקראים מקדש, אבל לענין התפלה סובר שאין ראוי לכוין עיניו ולבי כי אם לעיקר שכינה שהיא למעלה וכמו שכתוב נשא לזבנו אל כפיס וגו'. ור"י שמעאל מ"ס חזוני מקיים ב' הכתובים לענין התפלה כמצד ומה שאמרנו שלשם המהפלה לריך וכו', ולא אמרו חייב אדם ליתן עיניו וכו', הוא להורות כוונת הכתובים, כי אין אחד מהם יכול להכניס הכתוב שמיצא חזירו רחיה ממנו, אלא שהם מפרשים שראו הכתוב נאמר על עיני אחר כמו שאמרנו, ולכן האומר שהכתוב נאמר על עיני התפלה אומר המהפלה לריך וכו', כלומר לא תחשוב כי זה הכתוב נאמר לענין אחר ולא לענין תפלה, כי האמת הוא שנאמר על התפלה ולכן המהפלה לריך וכו'. ולפי מה שגירסה כי הם לא השיבו לרבי ישמעאל ענין מחלוקתם בזה היה אלא שהיה בענין התפלה, ל"ל כי מה שאמר רבי ישמעאל הכי אמר אבא וגו' כדי שתקיימו ב' כתובים הללו, הגמרה הוא דקאמר לה כדי לקיים ב' כתובים הללו שכבר הזכרנו למעלה, דליו רבי ישמעאל לא ידע מה שכתב שאמרנו. והיה לו להזכיר הכתובים כדי לקיים והיו עיני ולבי עם וגו' נשא לזבנו אל כפיס וגו'.

וג"כ אפשר לומר שקלר הגמרה בזה שאמרנו במאי עסקיתו בתפלה, ואמרו לו צ"ל סברת כל אחד מהם, אלא שהגמרה קלרה בזה ולכן ח"ר ישמעאל עצמו כדי לקיים ב' כתובים הללו, שכבר שמע אותם מפייהם. כל זה הוא לענין משמעות פשט המאמר כפי סוגיית הגמרה. אבל בענין כוונת מחלוקתם, וכונת ר' יוסי בשלריך נתינת עיניו למטה וכונת לכו למעלה, אקדים ב' הסקמות:

ההקדמה הראשונה כי ענין משא"כ וקרא זא"ז ואמר ק' ק' ק' וגו' מלא כל הארץ כבודו, שגירסה מזה כי שכינתו היא למטה בתחתוניו כשפט הכתוב מלא כל הארץ כבודו, וגם משא"כ והיו עיני ולבי עם כל כל הימים, שגירסה ששכינתו שורה לעולם במקום המקודש יותר מאשר המקומות, ענין זה הוא השגחתו יתברך, שהוא משגיח בכל איש עולם השפל למת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו. ויותר מהמה בדרך ישראל שהיא חלקו וגחלתו, ובידו שלם במקום המקדש השגחתו והשקפתו יותר משורסתה וגלית לעין כל בנשים

ההיום וגו' שנים במקום המקודש, וזהו עין א"י עיני ולבי עם כל הימים, כי גם בזמן החרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי, להשגיח ולהשקיף על פרטי האומה ישראלית, ולהליל אותם מקורות העולם, כי גם שבהיותו למעלה בשמים יכול להשגיח על כל פרטי העולם ולהליל ממקרי בזמן ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעליו, עכ"ל להיות שכינתו למטה בתחתונים היא מבינה רח"ק האנשים לעבדו בהיותו קרוב אליהם ומשפיע עליהם רוח דעת ויראת ה' כדי שיזכו כל העולם ויגללו מירשת זו נעמנה להם, והוא יזכר לז האדם רע מעשיו, ויותר בא"י ובזהמ"ק שם קרובים יותר אל כבוד שכינתו ית' ומושפעים מאתו ית', וכאומרת ליריח דלרעה ישראל מהמים, ורוח הכבואי שורה בא"י, משא"כ בשאר ארצות ובזמן שבהמ"ק קיים שעיך שכינתו בבהמ"ק, שמיצ"ק ולהב שכינתו מתנבאים המוכינים אל הנבואה, והראיה כי אחר סילוק עיקר שכינתו בחרבן המקדש, נפקטה הנבואה בעוונותינו, ולא נשאר למטה גירוף שכינה כי אם להשגחת האומה ולהליל מרעתם, וזהו ענין והיו עיני ולבי עם כל הימים, עיני הוא מורה ענין השגחתו עליהם לעובד ולזכרם להספיק עליהם, ולבי הוא להליל מהמקרים הנבואים עליהם שבהם לא אומה, וא"כ ענין מלא כל הארץ כבודו, ועיני ולבי עם כל הימים, הוא השגחת הש"י עליהם בדברים הליכיים להם בזה העולם, לסקין אותם ולהעדם שיכינו לזה לדרכם והוא עה"כ, ומפני שגירסה חיוה ירידה כביכול לשכינה להיות בתחתונים, אה"כ וקרא זא"ז ואמר קק"ק ה' לזבנות מלא כל הארץ כבודו, כלומר גם ב' מלא כל הארץ כבודו עכ"ל אין בזה שום ירידה ח"ו לקדושתו, כי המלאכים אומרים קק"ק גם כי שכינתו למטה בתחתונים:

ההקדמה ה' היא ידיעת הפרש פעולת עינין מן סלב, כי ידיעת הוא גמתי ועפולתה ג"כ הוא גמתי, כי כל החושים הם גשמיים כי אין העין ושאר החושים משיניים כי אם הדברים הגשמיים, והלב גם כי הוא גמתי משיג דברים עליונים מזה המשגחה הנעושה וקבועה בו מאתו יתברך, ולענין המלות ג"כ אותם שהם תלויות בענין כל מלות מעשיות, והתלויות בלבם שכליות והללויות כהאמנת העקרים אשר בזה יוגדר האדם בשם ישראל ויכונה ביחוס יסודי, וכן לענין העצירות, וכמ"ס אחרי לזבנו זה אפיקורסות, ואחרי עיניכם זה זנות, ומעתה אומר כי מי שאמר המהפלה לריך שיחן עיניו למטה, דכתיב והיו עיני וגו'. הוא סובר כי כיון שהשכינה היא עומדת עדין למטה כמו שגירסה מפשט הכתוב, ותועלתה הוא לסקין בני אדם לעבודתו, כדי שיהיו ראוים שיחול עליהם זכרתו בזה העולם, ולהלילם מפני הזמן וקורותיו כפי הסקתה הראשונה, א"כ ראוי שהמהפלה אליו

לכבוד השגחה שכינתו במקום המקדש אמר לאל
 גומר עלי, שמהשפעת השכינה למטה נמשך
 הפקת רעון האדם ומרר לרכיו בזה העולם, ולזה
 אמר לאל גומר עלי :

פרק עשירי

יש דברים בתפלה שמוזד מעלתם אין לנו רשות
 לאמרם כי הם בהיות עשרה בני אדם מקובלים
 במקום אחד, וכמו שאמרו (ברכות כ"א) אין דבר
 שבקדושה בפחות מעשרה והביאו ראיה מן הכתוב
 שאמר (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בחוך בניי וילפנין
 חוך מתוך, דכתיב (ויצאו בניי לכבוד בחוך
 הבאים ועשרה הוו דבנימין לא הוה תמן כדכתיב
 ואת בנימין אחי יוסף לא שלח וגו' וכן ללמד
 ונמנע למד דעשרה נקראו עדה. ולרין לתת טעם
 בתי זה אופן למדו מכלל אין דבר שבקדושה
 בפחות מעשרה, כי זה הכתוב לא נאמר במקומו
 כי הם חלל חלול ה' כתיב ולא תחללו את שם
 קדשי ונקדשתי בחוך בניי וכמו שלמדו למחלל את
 השם בפני עשרה מישראל או המקדשו שנהרג על
 קדושת שמו ועיקר הכתוב נכתב לענין דין זה,
 א"כ מהיכן לרבותינו ז"ל שגם בכלל זה יש כל דבר
 שבקדושה שריצה בפחות מי, ול"כ כי גם שאחמת
 הוא שזה הכתוב נאמר לענין קדוש השם בשעה
 שמתבירין את האדם על קדוש ה' שיהרג ויקדש
 שמו בדברים ואל יעבור ויחללוהו, עכ"ל למדנו
 מכלל שיש הפרש בין היותו בפחות מעשרה מישראל
 או היותו בעשרה לענין התפלה ג"כ, מדלא כתיב
 וקדשתם אותו בחוך בניי דומיה דרישה דקרא
 דכתיב ולא תחללו את שם קדשי, וכתיב ונקדשתי
 משמע בכל מיני הקדושות, ולכך אמרו אין דבר
 שבקדושה בפחות מי' כלומר גם כי ענין הכתוב
 אינו חלל לענין קדוש ה' במלות אפי"ה מדכתיב
 ונקדשתי משמע דאין דבר שבקדושה בקדושות
 אחרות ג"כ בפחות, ומעתה ראוי לתת טעם לכל
 אחד מהדברים הנריבין עשרה כי מן הנראה
 בקדוש וקדושה לבד הם שיש בהם קדושה ואינם
 נאמרים בפחות מעשרה חלל בדבר וקו"ה
 והפסרה ונשיאות כפיס וי"ג מדות ודברת מזון
 בשם ודברת חמירי כראש האינם בכלל דבר תזון
 קדושה יותר משאר עניני התפלה, ובגמרא נראה
 כי טעם כולם הוא שאין דבר שבקדושה בפחות מי'
 כדאמרינן תסם על התפלה אין פורסין על שמע
 וכו' (מנילה כ"ג). ואומר כי לענין קה"ת כבר
 אמר חז"ל משה תיקן להם לישראל שיהו קורין
 בתורה בדברים שבפחות ובמועדים בענין המועד
 וסמכו על הכתוב שאמר וידבר משה את מועדי
 ה' אל בניי מלכותו שיהיו קורין כל אחד בזמנו
 כדכתיב במנילה (שם ל"א), ובשני ובחמישי
 ג"כ כדי שלא יהיה ימים בלא תורה וסמכו על
 פסוק שאמר וילכו שלש ימים במדבר ולא נאמרו
 מים ואין מים אלא תורה (ב"ק פ"ב) ותיקון
 משם

ית' שיספיק לרכיו ושיזילכו מקורות זמנו יכוין
 וימס עיניו למטה לשכינה העומדת ומשקפת ע"ז
 והוא עניני האדם בזה העולם, ולזה הזכיר עיניו
 ולא לבו, כי עיניו היא מיוחדת לדברים הנשמעים
 הרכיבים בזה העולם כפי ההקדמה שהיה. ועיקר
 התפלה הוא על לרכי בזה האדם בזה העולם, וכמו
 שאמרו בפ"ק דשבת (דף י') על המאריך בתפלה
 ומקלר בזמן תלמוד תורה, מניחים היו עולם
 ועוסקים בחיי שעה, שיראה היות התפלה לורך
 חיי שעה, לרפואה לשלום ולמונות כפירש"י ז"ל.
 ומי שאמר המתפלל לרין שיקוין לבו למעלה
 כדכתיב נשא לבבנו אל כפים וגו', סובר כי עיקר
 התפלה אינה לורך האדם בזה העולם, כי אם
 להלל שמו יתברך ולספר גדולותיו ונפלאותיו
 וטורחותיו, ועיקר הכוונה היא שיקוין האדם
 בתשבוהת האל ית' והללו ו גדולותיו, ויחד ממה
 שיקוין בזה שיארת לעניני לרכיו בזה העולם,
 וכמו שאמרו (ברכות ל"ד) כי מי שאין יכול לכוין
 בתפלתו לפחות יכוין בצרכת אבות, שהיא סיפור
 גדולותיו ותשבחותיו, ואם אינו יכול לכוין בה
 לא יתפלל, שגראה שעיקר כוונת התפלה היא
 בתשבחות האל יתברך. ומזה נמשך היותו עונה
 בשאלת לרכיו וכמו שביארנו למעלה בענין לעולם
 יסדר אדם שבו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. ולכן
 אמר המתפלל לרין שיקוין לבו למעלה, כי עיקר
 שבת והטוב שכינת האל היא למעלה לכבוד שכינתו
 החונה בשמים. והזכיר לבו ולא עיניו לעומק
 מהשבת הלב ככוונתו לדברים העליונים אשר
 מהם יביר וישיג גדולת גבורתו כפי ההקדמה
 שהיה, וזהו הוא משיג וקונה העו"כ וזוכם
 להקביל פני השכינה העומדת למעלה לשלם שכר
 קוב להולכים לפניו. ומה שכתו חיי שעה לתפלה
 הוא לאותו חכם שהיה מאריך בשאלת לרכיו.
 ורבי יוסף אמר המתפלל לרין שיהו עיניו למטה
 ויקוין לבו למעלה לקיים שני הכתובים, סובר
 שראוי לאדם המתפלל ליתן עיניו למטה לכבוד
 השכינה השורה למטה במקום המקדש כדי שיפיק
 רעיון בשאלת לרכיו כי לזה הוא עומדת במקום
 סוה המקדש, ויקוין לבו למטה בתשבחותיו
 והללו להללו ולתפלו כפי השגת דעתו בשכינתו
 החונה בשמים. וזהו ישיג ויקבל שכר קוב בעו"כ
 מאת כבוד שכינתו החונה בשמים ומשפעת ומנהלת
 לאוהביו י"ש עולמות, וזהו מתקיים כוונת שני
 הכתובים, נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים
 לכוין תפלתו בתשבחותיו והלולים אלל בשמים
 להשיג חיי העו"כ. ובתו וכוונתו עיני ולבי שם
 על השכינה השורה בכותל מערבי להספיק לרכיו
 בזה העולם והם חיי שעה, ושיהיה כאחד קובים
 וכוחים לבין וישרים לתולאי דעת, וכן אמר"כ
 אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, הורה על
 כוונת לבו למעלה בואמרו לאלהים עליון, כלומר
 כבוד שכינתו העליונה, ועל נתינת עיניו למטה

משה ודאי היה שיקראו בתורה ברבים, דלילו ביחוד כתיב (יחזקאל י"א) והגיה בו יומם ולילה, ולא היה לריך לתקן כי אם לקרות ברבים, ואלו הרבים הם שסתמא עשרה, כיון שמיניו לענין קדושה דליון דבר שבקדושה בפחות מעשרה, ולכן אמרו על כל השנויים במשנה שהטעם בהם שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, וכן עזרא שתיקן בשבת במנחה היה כענין תיקון של משה. וענין הספירה כבר הוא ידוע כי היא נאמרת מזמן הגזירה שגזרו שלא לקרות בתור' והיו קורין בנביאי' מעין הפרשה ולכן תיקוהו ג"כ בעשרה, ובגמ' שהיה כפיס ג"כ כתיב (ויקרא ט') וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וגו', וכתיב (במדבר ו') כה תברכו את בני' אומר להם, וכיון שהברכה היא לרבים נראה שריך שיהו עשרה לפחות כיון שדבר של קדושה אינו בפחות מעשרה, אם כן העם שהזכרו כאן או בני ישראל הם עשרה דבקר' דוקדשתי ג"כ בני'. ולענין י"ג מדות אמרו ב"ה (ד"י"ו) ויעבור ה' על פניו ויקרא אר"י יוחנן ולאמלא מקרא כתיב א"ל לאומרו מלמד שנתעף הקב"ה כש"ל והראה לו למשה וא"ל כל זמן שישראל חוטאים לפני יעשו לפני כסדר הזה ואני אמוח להם, וכיון שאמרו כש"ל נראה שלא נמשכו י"ג מדות אלא לרבים והיינו עשרה כמו כל דבר שבקדושה, וברכת חזנים כתוב בזמן ויקח צונו עשרה אנשים וגו', וברכת מרות בשם יש' לתת טעם למה לריך עשרה להזכרת אלהיו, שהרי בתפלה מזכיר היחוד כמה פעמים אלהיו ואינו דבר מיוחד לזכור, ובגמרא נהנו טעם בפרק שלשה שאכלו לברכת זימון ודכתיב ג' גלו לה' אחי ג' גלו לה' אחי ח' ח' ג' או כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, אקרא ח' הבו שנים ח' ג', ולריך לתת טעם מאין לנו שזה הפסוק לענין ברהמ"א נאמר ולא לענינים אחרים, ואם הוא בענין ברכת הזמון נראה כי נ' יכולין לזמן בשם כדכתיב ג' גלו לה' אחי, וכן כתיב שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, נראה בצירוף שזכירו לאלהינו בנתינת גודל לשם ית' על הזמון שאכלנו, וא"כ למה הזכירו עשרה להזכיר אלהיו :

דעמו מיושבת עליו יצרך, והם יענו אחריו בדרך שאכלנו משלו ויכונו לברכתו ועינו אמר, ובהחלת הברכה הוא עיקר הזימון, ולכן גם כי מזכירים אלהיו בכמה מקומות היהודים, עכ"ל בברכת הזימון שהיא בדרך שאכלנו משלו והם עונין אחריו לא וזכירו אלהיו כי שמא גם המצרך מדומדם, אבל כשהם עשרה שאל עליהם דבר של קדושה לאו מזמנים בשם כי הגדול שבטולם הוא המצרך, ואפילו היה מדומדם כיון שהוא בהצורת עשרה בני אדם יכולין להזכיר את ה' בהחלת ברכת הזמן שהיא זימון בשם כמו שאמרו :

וענין ברכו את ה' המצורך. היות נזכר צעניני דבר של קדושה אפשר שהטעם הוא כיון שהוא מסודר בסוף הקדיש שהוא דבר של קדושה וזכריין לדרך ברכות כל ק"ס ולכן אומר ברכו את ה' המצורך ועונין ברוך ה' המצורך לעולם ועד כיון שנתקן לזכור וכל הזכור יולאים ידי חיבתם בקריאת ה' או השבחה שקוראים, לרייין לתת לב לברכת הקורא המוקפת בזכור ולענות אחריו ברוך כתיב טעם להם כאלו הם קראו בתורה בכוננם לברכות ולמה שקורין בתורה :

וענין מנין זה של עשרה היותו ראוי שיחול עליהם קדושת השם הוא ע"ד הפסוק כי פחות מעשרה אינו מנין, והוא רומז לזכרים העליונים מן המלאכים ולמעלה שאינם בפרות מעשרה. וגם אמרו (סוכה ה') לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה ולא עלה משה למעלה מי' באופן שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, וכן מנינו צבני יעקב כשנולדו א' א' אותה שהשלים מנין עשרה עם יעקב וזכרה השכינה עמו, והוא ישכר השיעור לזכרים ד' שילדה להם קודם וד' שהפחות וזה החמישי ללאה הם עשרה, וכתיב בו וישכר עמה זלילה הוא, וא"ר יוחנן במסכת נדה פ"ג מלמד שהקב"ה היעניו באותו מעשה שנטה חמורו של יעקב להלל להם והיינו דכתיב ישכר חמור גרם חמור גרם לו לישכר, וענין הסיוע הוא מה שאמרתו שנין טילד הוא השלים לעשרה וכסתימון בו שיחול עליהם דבר כל קדושה שקודם היו פחות מעשרה ואין בהם דבר שבקדושה, ולזה זכו לתורה ולחכמה דכתיב (דס"י א' י"ב) ומבני יששכר יודעו ציונה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו', וכן אמרו בברכות י"ז, מגילה ל"ב העשירי טעם סכר כנגד כולם, לכן יתפלל האדם להיות נמנה עם העשרה הראשונים הבאים לזכור, וכן יש רמז בזה שחייבין לשכור העשירי כשילקטו ממ"ש כאן כי סכר שכתריך וגו' :

פרק אחד עשר

מעלת תפלת הזכור היא גדולה לא לזכר דברים אלא של קדושה הנרכים עשרה שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה כמו שזכרנו למעלה, אלא

אלה גם בחפלה הסדורה ליהוד גם כן אם מתפלל
 אותה בעשרה היא מרוצה יותר, וכמו שאמרו
 (ברכות ז') ח"ל רב יתק לרב נחמן מ"ט לא אחי
 מר לבי כנישתא לנ"וי ח"ל לא יבילנא ח"ל ליכניף
 מר עמר ויגילי ח"ל עריחא לי מלחא ולודעי
 לים לא עיריחא דמלוי לצורא ח"ל מאי כולי האי
 ח"ל דחמר רבי יוחנן בשם רשב"י מ"ד ואני
 תפתי לך ה' עת ר'און אימתי עת ר'און בשעה
 שהצבור מתפללים, רבי יוסי בר הניחא אמר
 מהכא כה אמר ה' בעת ר'און עניתיך, רבי אחא
 אמר מהכא סן אל כביר לא ימאס וכיב פדס
 בשלום נפשי וגו', נלמוד מכאן כי גם בחפלת
 היחיד צלוי דבר של קדושה, יש מעלה ויחרון
 ביהוה נאמרת ברבים, ואפילו לא יהיו הרבים
 במקום הסוף, אלא בזמן שהם מתפללים במקום
 אחר, וכמו שלמדו מדרכיב ואני תפתי לך ה'
 עת ר'און, ח"פ' שצינו עמסה במקום תפלתם,
 וכן נראה מן הכתוב שאמר ואני תפתי לך ה'
 עת ר'און, כלומר גם כי תפתי ביחיד, אני
 משתדל שהיה בעת ר'און, כי רב נחמן היה
 סובר כי אמת הוא שיש מעלה לתפלה אפילו
 תפלת יחיד צלוי דבר של קדושה שהיה ברבים,
 כמו המתפלל י"ח בלחש עם הצבור ולא הספיק
 לעמוד עד חזרת התפלה לקדושה, אבל שצינו
 עמסה במקום אחד, הרי הוא יחיד, לכך אמר לו
 מאי כולי האי, והשיב לו מדכתוב ואני תפתי
 לך ה' עת ר'און, כי נראה כי גם בחפלה שמתפלל
 היחיד צביתו, יש לה יותר מעלה אם חומרה
 בשעה שהצבור מתפללים, כמשמעותו הכתוב ואני
 תפתי לך ה' עת ר'און, כלומר תפתי הנאמרת
 ביחיד הוא מנעת אליך ה', כשהיא אחרת
 בעת ר'און ויהא שעה שהצבור מתפללים בה
 ונקראת עת ר'און שהקב"ה מרוצה בחוהה שעה,
 כמו שאמר רבי יוחנן (שם ו') דכתוב מדוע
 בחאי ואין איש קראתי ואין עונה, שיעור שיוכל
 לענות דבר של קדושה, ורבי יוסי בר הניחא
 אמר מהכא בעת ר'און עניתיך, רבי מן הכתוב
 של ואני תפתי לך ה' עת ר'און נראה לו שאין
 הוכחה כי אם שישתדל להתפלל בשעה שהצבור
 מתפללים, אבל לא שיהיה עונה לזה, אבל בעת
 ר'און עניתיך שנראה כי מן שמתפלל בעת ר'און
 והוא היות שהצבור מתפללים כמו שביארנו הוא
 נענה מיד כדכתוב עניתיך, ורבי אחא אמר
 מהכא דכתוב סן אל כביר לא ימאס וכתיב פדה
 בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי, ענין
 סוכחוהו היא מפני הכתובים, מהן אל כביר לא
 ימאס למעט לתפלת הרבים שצינו נמאסת,
 ואחר שלמדנו שהיא מקובלת, נלמוד מן הכתוב
 של פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו
 עמדי, כי תתחמת הבאות על האדם הוא פדוי
 מהם כשמתפלל בשעה שברבים מתפללים, ומינה
 נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס בחפלתם של

רבים שנאמר סן אל כביר לא ימאס. וכתיב
 פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' אמר הקב"ה
 כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם
 הצבור מעלה אני עליו כאלו פדאתי לי ולבני
 מבין האומות. ומה שאמרו מנין שאין הקב"ה
 מואס בחפלתם של רבים לר'און נחש טעם שהיה
 ראויה להיות נאהבת ולמה ימאסה לשלונך
 הכתוב לומר לא ימאס, כ"ש במה שאמרו אחר כך
 כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וגו', ואפשר
 לומר כי מה שאמר הכתוב סן אל כביר לא ימאס
 ולמדנו שאין הקב"ה מואס בחפלתם, היינו כשאינם
 עוסקים בתורה ובגמילות חסדים, ואפילו הכי
 כשהם מתפללים עם הצבור אינו מואס בחפלתם
 למעלת תפלת הצבור, וכתיב פדה בשלום נפשי
 מקרב לי וגו' ליהוד המתפלל עם הצבור כלומר
 בשעה שהצבור מתפללים, כיון שעוסק בתורה
 ובגמילות חסדים הכוללים במלת שלום, אינו
 לר'און לומר שתפלתו נשמעת אפילו שלא התפלל
 אותה ממש עם הצבור אלא שמעלה לו הקב"ה
 כאלו פדאתו לו ולבניו מבין האומות, ודורש פדה
 בשלום נפשי על האל ית' כי כצרכו שכינה עמו
 בגלות, והמתפלל בזה האופן כאלו פודה אותו
 ואת בניו מן הגלות, שהוא הקרב והמלחמה
 והלצר שהם בו, וכיון שמוזכר הכתוב פדית
 עלמו גם לבניו הוא פודה כי עמם הוא צורה,
 וכשמסתלק שז אח שבותם ומרחם אותם, וגם כי
 אנו רואים כמה תפלות שמתפללים הצבור ואינם
 נענים אין תימה על זה כי אפשר קרוב לודאי
 שלא התפללו אותם התפלות בצונה כראוי, אבל
 אם התפללו בצונה אפילו קלת הצבור בודאי
 נענים, וכדכתיב סן אל כביר לא ימאס, כביר כח
 לב, כלומר מה שצינו מואס תפלת הרבים,
 זהו כשיש בתוך זה הכביר שהם הצבור, כח לב
 שהוא כוונת הלב:

ובעלת תפלת הצבור משלשה טעמים. הראשונה
 מלד עניני הקדושה שאינם נאמרים
 בפחות מעשרה. ולזה אפשר שכיון דוד באמרו
 (תהלים כ"ט) אשר יחדו נמתיק סוד בנית אלהים
 נהלך ברגש, הכוונה כי הדברים של קדושה
 שאינם נאמרים בפחות מעשרה הוא לבנת מעלת
 סוד נעלם שיש בהם קדושה ה', שעל זה אין
 ראוי להזכיר רמז הקדושה כי אם בצבור ולא
 ביחיד. ולזה אמר מה שאני משתדל ללכת לבית
 אלהים ברגש, כלומר בקבוצ בני אדם הוא לבנת
 שנמתיק סוד הקדושה יחדיו כי בפחות מעשרה
 לא נוכל להשיג רמז מתוך שנינו טעמים:
 ה'בועם ה' גם בחפלה שאין בה דבר של קדושה
 ה'רביה רבים, עם כל זה יש בה מעלה
 ביהוה נאמרת ברבים או בשעה שרבים מתפללים
 כמו שביארנו (תורת כהנים פ' בחקותי) מפני
 שאינו דומה מועינים העושים את המורה למרובים
 שעושים את המורה, כי היא המעילת יותר הרבה
 מפני

מכפי הערך לכל א' בהיותה נעשית בחבורת בני אדם, כי אפילו בדברים הגשמיים עושה אדם יותר מכפי הערך בהשתחווה עם האחרים במלאכה, וכמו שאמרנו (סוכה פ') אלו נאמריו) צענין המרגלים ובהצרות האשכול שהצווחו ח' בני אדם וצמירי דבך עונף דמדלי אציעם לכהפיה ואין אחר מסייעו תלהא דמועניס הוא כשמעיעו אחר וצאבני ירדן שכל א' היה מגביה על כתפו שיערו כל אחד מסן מ' סאה ומכאן נחשב לאשכול כמה היה צו ששמהו האשים היו מסייעים זו את זה כשמרימיב אחרו על כתפם אה כן היה משקלו של האשכול התקיים סאין ק"כ לכל אחד שהיו שני שלישים יותר ממשיי אדם סאין אחד מגביה על כתפו כצבני ירדן, וא"כ כל שכן בדברים האלו שמהעלה יותר ענין המזוה בהתאחד בה כמה בני אדם מכפי הערך לכל אור"א (וכמו שפירש"י ז"ל על ענין חפלת אברהם אבינו על סדום ועמורה, שאמר חולי יש חמשים לדיקים בחוך העיר ויהיו מלילים חמשה כרכים עשרה לכל כך, ומ"ה, יצטרף לדיקו של עולם עם כל העמסה ויהיו עשרה וינגלו כולן, וארבעים על ד' כרכים, ול' על ג' וצ' על ב' ועשרה על א'. והע"פ שהודה לו האל ית' על חמשים שיגילו חמשה כרכים עשרה לכל כך, הוצרך לשאול על מ' לארבע כרכים ושלישים לנ' ועשרים לב' ועשרה לאחת. כי אינן דומין העשרה שהיו מלילין כל כך וכרך בהצטרפם עם שאר העשרות המלילים על שאר הכרכים, לעשרה העומדים בצדם להגיל כך שלהם ואין אחר מחזוק עממם על אלה כי אם הוא יתבדך, גם כי דבר החמא הוא חמור וכמ"ס ויאמר ה' זעקה סדום ועמורה כי רבה וחמאתם כי כבדה מאד, ר"ל כי גם שלעקת העניים היתה רבה, החמא על מה שעשה היה כבד מאד ממה שלעקו הם, כי לפעמים האדם הוא לזנק על מה שנעשה לו יותר מהראוי, ובענין סדום גם כי העקבה היתה רבה, לא השיגם לערך החמא כי כבדה מאד מהלעקת, ואמר ארדה נח וארחה כעלעקתם הבאה אלי עשו וגו', ענין ארדה כי החמא לה' אם עושה החמא שהוא כפי גדולת המזוה לא יחא קץ ותכלית לעונשו, אם נעריך עונשו כפי גדולת האל יתבדך המזוה לו שלא יעשה כך וכך. ולזה האל יתבדך להקל עונש האנשים כביכול כאלו מוריד ערך גדולתו בהיות שכינתו למטה ובזה וכפי אותה הירידה מעניס את האדם. ולזה אמר גם כי חמאתם כבדה מאד לא כפי ערך המזוה אלא כפי חומר העבירה עמזה כבדה מאד, ארדה נח שלא להחטיב גדולתי כמה שהיו בשמים וארחה אם כעלעקתם הבאה אלי עשו, בהיות כי העלקה היתה פחות מהחמא כמו שכתבתי. ואמר כי לא יראה כי אם עד כדי מה שלעקו אם היה צו שיעור לכחותם, גם כי לא יחשב עממם לפי ערך

387

גדולתו ינזור עליהם כלה ואם לא אדעה, כלומר אם לא יהיה בעקבה שיעור כליון בירידת והעלם גדולתי בהיות שכינתי בחרך אדעה אם אענישם כפי כובד מה שחמאו שהוא יותר מהלעקה, או כפי העלקה שהוא פחות מהחמא אלא שאענישם כפי גדולתי, כי די להם שאעניב להם שלא להענישם כפי חמאם הכבד וכפי גדולתי שיהיה כאחת אלא באחת מהם כפי לעקתם שהוא פחות מהחמא הכבד וכפי גדולתי או כפי חמאם הכבד לא כפי גדולתי בשמים. ואמר ויפנו משם האנשים וילכו סדומה וצברם עודנו עומד לפני ה', כי גם שכבר אמר למעלה ויקומו משם האנשים חזר ואמר ויפנו משם האנשים, להורות על מה שדבר האל ית' העלעקה הבאה אלי עשו, כי לא יענישם כי אם כפי העקבה ולא כפי החמא הכבד וכפי הירידה לראות ולא כפי גדולתו כמו שפירש"י, לך אמר ויפנו משם האנשים וילכו סדומה, כי מאותו המזב שהיה ענין סדום צרנו האל שלא להעניש אותם אלא בקל מן העונשים הלוו הם לסדום על הנחי כך לראות אם העלעקה הבאה לאל ית' עשו יכלו אותם. ולזה אמר וילכו סדומה כלומר לחפש על ככה כי למעלה אמר ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום כי לא היתה כוונתם ליכנס לסדום כי אם להשקיף עליהם מבחוץ בכליון חרוץ בהפכת הערים. אבל עתה שאמר האל ית' כעלעקתם הבאה אלי וגו' הלוו לחוך העיר לדעת מוכן העקבה כמו שפירשתי להקל עונשם. ואברהם עולדו עומד לפני ה', כלומר שלא נתקברה דעתו כמה שהקל עליהם צענין העקבה, אלא גם כי יהיו חייבים מלד העקבה ולא כפי ערך גדולתו יתבדך, אם יהיו לדיקים צעיר ויכולו להגיל אותה. ולזה עמד לפניו יתבדך לראות מה יהיה צפוף וראה שהיה יכול לגשת אליו יתבדך להליך עוב בעדם כיון שהוא יתבדך היה מיקל עליהם. ולזה אמר ויגש אברהם ויאמר האף תחסם לדיק עם רשע חולי יש חמשים לדיקים וגו', ועשה שתי חלוקות צענין אם בהגיל לדיקים את נפשם ואו בהגיל לדיקים את כל הערים. ולכך אמר האף תחסם לדיק עם רשע צעיר ההלוקה הראשונה כלומר ראוי שהלדיקים המה יגילו את נפשם ולא תחסם עם הרשעים, כל שכן שאם יהיו חמשים לדיקים בחוך העיר ראוי לך שתשא לכל המקום לדיקים צבורים, ולא לבוד יספיק זכותם להגיל את נפשם, כי אם לישא לכל המקום בלדקתם בהיות חמשים עשרה לכל כך וכרך, כי אחד עשרה ואחד עשר רבוא לענין דבר של קדושה (ברכות מ"ט), כמו כן נקראים קהל עשרה כמו עשר רבוא, ולכך יוכלו עשרה לדיקים להגיל מן רב מצני אדם מופאים, וגם מועפים ואפילו לדיק אחד לענין כשהעולם נדון אמר רבוב צענין הזכיות והעבירות אפסר

לאפסר כי כפי שקול אל דעות וכריעו זכות לדיק
 אי מכל השואה האדם ויכלל העולם בזכות לדיק
 כיום ועליו נחמנו ולדיק יסוד עולם, וחזר ואמר
 הלילה לך מעשות כדבר הזה להמית לדיק עם
 רשע וגו', כי גם שכל ז' החלוקות שאל על הללת
 לדיקים עמכם או הללת את המקום בעבורם ביהוה
 חמשים, ע"ז עיקר הנשואה להפלה היתה על
 הללת הדיקים את נפשם כי זה מן החימה
 שימות ויפסד לדיק עם רשע. ולזה חזר והאריך
 הלילה לך מעשות כדבר הזה להמית לדיק עם
 רשע, גם כי לא תמלא חמשים און ראו לך
 להמית הדיקים גם כי יהיו מועטים, וכפל ואמר
 וזה כלדיק כרשע לומר כי גם שקל במיתה
 הרשעים בזכות הדיקים שחברו לכלל מיתם וס'
 און ראו שיסיה כלדיק כרשע. כי למעלה אמר
 להמית לדיק עם רשע, כלומר במיתה כרשע
 שהמורה המית לדיק עמו וגם שהמית את כרשע
 מיתם קלה כמיתם הדיק גם זה תימה. וחזר
 ואמר הלילה לך ששפט כל הארץ לא יעשה משפט,
 כי קודם אמרו הלילה לך מעשות כדבר הזה, לפי
 הסגל הסודי חולין הוא לך שהמית לדיק עם
 רשע, וגם בלי רחמים אלא כפי קו היותר
 והמשפט גם כן און ראו לעשות כן, כי השופט כל
 הארץ לא יעשה משפט, כיון שעושה משפט ג"כ
 בדיקים וראה שאינו עושה משפט ברשעים.
 וסביב לו הלא יתברך אם אלא במדות החמשים
 לדיקים וגו' להחוקק ששנית כי לראשונה לא
 סוּרָך להשיב כי ודאי לא ימית לדיק עם רשע גם
 כי יהיו מועטים. וכמו שראינו שהיכל את לוח
 ביהוה. אכל לענין הללת הדיקים לשאר, השיב
 ואמר כי את אלא במדות החמשים לדיקים
 בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם, סורס
 זכאן ענין הללת עשרה לדיקים לכל כרך וכרך
 כי הוא בהלטרף שאר העשרות לשאר הכרכים
 כי עשרה לכרך אחד לבד לא יספיקו. ולזה אמר
 אם אלא במדות החמשים לדיקים בתוך העיר.
 כלומר זכות חמשים לדיקים לריך שאלה למדוס
 לבדה וכן לשאר הכרכים. העשרה יהיו מתוך
 העיר ותשלום החמשים מחולס לה ויחשבו כאלו
 כולם במדוס. ובשאר הכרכים ביהוה חמשים,
 וכי יאמר זכות עשרה עשרה לכרך ולכל כרך
 וכך. ולכל אחר ונשאתי לכל המקום בעבורם,
 בערך הלטורפות זכות כלה אלא לכל מקום
 החמשה כרכים. הנה נתבאר שאינו דומה מועטים
 העושים את המלוס למרובים העושים, את המלוס
 כל שכן בענין התפלה שאנו רואים בפירוש
 מעלת תפלה הרבים דבר של קדושה כשהם
 עשרה גדולה, כמו כן יהיה מעלת בתפלה ברבים
 גם דבר שאין בו קדושה כיון שהם משתתפים
 בענין עבודה השם שהיא התפלה. וכמ"ס ז"ל
 (ספסדרין ס' הלך) על דוד המלך שגורו אבישי
 בתפלה כדכתיב ויעזר לו אבישי בן נרויה שאמר

לו אבישי אפיך ללותך דמוסב שיכלס זרעך ולא
 תמסר ביד אויב דמה לך בלער בניך שאמרת מוסב
 שאפול ביד אויב ולא יכלס זרעי בר ברך קירא
 ליזבון ואת לא תלמעזר ואל דוד אי הכי סייע
 בסקן וסייע דכתיב ויעזר לו אבישי בן נרויה
 ואמר רב יהודה אמר רב מלמד שגורו בתפלה
 הפססו כמו שהציאו בברוכס ס' חלק, הנה נראה
 מצוחר כי גם בתפלה שאינה לריכס עשרה מועילה
 ומקובלת יותר משים. וכמ"ס חס ס' יותר שהרי
 אמר דוד לאבישי חס כן סייע בסקן שסוה חס
 תתפלל ואבישי מסייעו לתפלה. וכן אמרו
 בתעניות על אבא חלקים אדדרו רבנן זוגא דרבנן
 לקמים למיביע רחמי אמיתרא ואמר הוא לאשתו
 יקום ניכס לא לחרא למיביע רחמי איפשר דמני לי
 קב"ה ואתי מטרס ובעו רחמי וקדים וסליק ענגא
 מזויתא דדיבסוה מהרי טעמא דמפרש חס.
 נראה בפירוש כי גם בתפלה יהודים שמתעלה יותר
 ביהוהם דבר אחת. וגם בתפלה רבים שיש
 ביהוהם דבר של קדושה נראה שיש מעלה יותר
 בתפלה מאה התקובלים במקום אחד מעשרה
 המתפללים במקום אחד, כי כל אחד מהמאה יש
 מעלה בתפלתו שמתקדשם לתפלה מאה שאלו,
 ואחד מן העשרה לא נקטרסה תפלתו כי חס לעשרה,
 וגם כי אחד עשרה ואחד עשר רבוא היינו לענין
 דבר של קדושה שיכולין לומר כל דבר של קדושה
 עשרה כמו עשר רבוא, אבל לענין קבלת התפלה
 תפלה הרבים מקובלת יותר כי ברב עם הדרת מלך.
 דהמעם השלישי כי תפלה סוחד ביהוהם בלתי
 סגורס או בלתי נחמרת בזכוונס ריכס
 מקובלת כלל, וכשואמרוס ברבים לפעמים תתקבל
 בזכות תפלה הרבים, כי חסילו נחום סוחד
 עבר אחר הריב, ואסילו הוא לדיק לפעמים און
 תפלתו נשמעת לבבת הרבים שאינם סגורים,
 וכמו שאמרו על אליהו בבר סכרמל בירושלמי
 דתעניות, מס יעשו גדולי סווד ואון סלבוד כדון
 אלא אחר רובו, שכן מיניו שאלתלא לא אמרו
 ישראל בבר סכרמל ס' הוא האלסיס לא ירדה חס
 מן השמים ושרפס את הקרבנות, הנה תתפלה
 אליהו לא היתם מועילה כלל חס לא בזכות מס
 שאמרו ישראל ס' הוא האלסיס, כי גם שקודם
 אמרס ירד השא, חס לא שהים גלוי לפניו ית'
 שיהיו אומרים ס' הוא האלסיס לא חס וירד
 השא מלמעלה, וכמ"ס חסילוס עני ס' עני וירד
 העס הזה כי חס ס' האלסיס, כי בזכות שידעו
 ויכירו שס' הוא האלסיס וירד השא מלמעלה, כי
 גם שגדולי הדור הם שלמים לריכס לשלמות
 הכלל, ואס כן כל שכן בזכות כי מדס עובס
 מרובה על מדת פורענות, שאס הרבים מעבדים
 תפלה הימד, כ"ס ביהוהם לדיקים ועובדים
 שמועיל זכותם ליחיד שתקובל תפלתו בזכותם,
 גם כי הוא לא תהיה שלימס כראוי, כי און
 סלבוד כדון אלא אחר רובו, וכמ"ס ז"ל (במדבר
 רבס

34

רבה פשה יח' על מה שאמר משה אל תפן אל מנחתם וגו' יודע אני שיש לאלו חלק במנחת החמיד אל תסתכל בחלקם מיחננו האש ולא תחלנט, נראה כי אם לא היה משה שואל על זה, שהקב"ם היה פונה אל חלק מנחתם גם שהיו רשעים, היה כנכל חלקם בחלק הכבוד שאינו נדון אלא אחר הכוב :

פרק שנים עשר

המתפללים על הארץ יש להם יתר שאת
 ותעלה צבקות הפלחה
 מהמתפללים על עמם מהמת לרכיבה וחכרונם וכן המתפלל ומקדים התפלה לזרע הוא מקובלת יותר מהמתפלל אותה בעת החרה, וכל שכן בסתחבר שני ענינים יחד שהוא מתפלל על הארץ קודם החרה, וכמו שזמניו באצרכם אבינו ע"ה שבנס מזבח והקדים הפלחו לזרע בניו שלא יפלו צפי, כדכתיב ויבן שם מזבח לז' ויקרא בשם ה' ולוי בשמח דס', והושיעם הפלחו ובינו המזבח, כי לא נפלו שם צפי גם כי היה חרם ביניהם, כי אם לז' איש או איש אחד שקול כל"ו איש שהוא רובם של הסהדרין, וזכות אצרכם ותפלחו כייע ארצה כמו שאמרנו (בראשית רבה פרשה ל"ט) דכתיב על ידוע וזקני ישראל שנתלו על פיהם והעלו עפר על ראשם שהזכירו זכותו של אצרכם אבינו שאמר והנני עפר ואפר ואמר כלום בנס מזבח צפי אלא כדי שלא יפלו בניו צפי, כוונת הסוכת זכות אצרכם בלשון עפר, כי המתפלל על הארץ נראה כמחשב עמנו גדול לפני האל להיותו ראוי להתפלל על הארץ ולזרע זכותו בעפר שהיה מהחשב עמנו לעפר ואפר אפי' בעת התפללו על הארץ, כמ"ס בתפלחו על סדום והנני עפר ואפר, והזכירו בניו המזבח צפי כמ"ס הכהוב צין בית אל וצין שני ויבן שם מזבח, היה סורא שהלכד העיר לבניו ולא יפלו בה, סנה נחצבר כי הקדמת העיר לזרע הארץ הוא סנה לקבלת התפלה, ותועלת התפלה על הארץ גם שהיה בעת זרע, נלמד מאצרכם אבינו ואיוב כמו שסיפרו במס' ברא קמח פרק החובל ויתפלל אצרכם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשמו ואהסותיו וילדו וכתיב וס' פקד את שרם כאשר אמר, ודרשינן כאשר אמר אצרכם אל אבימלך היה סוכה שילדה שרם בריוח כמו שהתפללו על אבימלך, ובאיוז נאמר וס' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, שנראה שהתבקש רחמים על חבריו והוא לריק לאותו דבר הוא נענס תחלה גם שלא התפלל על עמנו :

וסבת הדבר כי בזמן שהאדם מתפלל על עמנו נראה שהכנעתו וכוונתו בתפלה הוא לתועלת המושג לו בתפלחו ואינה תפלה לשמה, אמנם כשהתפלל על הארץ כוונתו בתפלה לא

להשגת תועלת המושג, כי אם שמודיע ומכיר כי אין מי שיוכל להפיק רצון ארץ וארץ כי אם הוא ית', ולזו הוא ית' משלים חסרון המתפלל תחלה ואחר כך למי שהתפלל עליו, כיון שהוא לא התפלל על עמנו כזמנו כדבר דבר ולא כיון גם כן לעמנו, כמו שאמר הכהוב באצרכם ויתפלל אצרכם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך כי לא היה תפלתו כי אם על אבימלך, ובאיוז כתיב בהתפללו בעד רעהו שלא כיון לעמנו כלל כי אם לרעהו, והוא ית' שב שצותו קודם, ובשהוא גדול אדור וארץ מתפלל עליהם הוא נענש, כמו שאמרנו במס' בתרא פרק הספינים (דף נ"א) על אבימלך ובניו א"ר יושע בן קרחס ח"ו שנענשו שילאו חזו לארץ אשמי' מאלו חרובין לא יאלו ומפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על אנשי דורם ולא בקשו לכתיב (ישעיה כ"ו) צועקו יתילוך קבועין, כלומר ע"י שתלעק לבקד הנדחים הנלל, וכמו שאם היה יכולת בידם לפרנס את בני דורם היו נענשים אם לא היו מפרכסים אותם בשנת כרעב, אך כשהיה יכולת בידם להתפלל עליהם ולא התפללו נענשו, ואמרנו גם כן במס' מכות (פרק ז') בשמסס שאמתיבין של כהנים גדולים היו מספיקין מים ומזון לרוחמים הגולים כדי שלא יתפללו על בנייהם שימותו דכתיב ומפני ישב שם עד מות הכהן הגדול, ובנמרה טעמא דלא מללו הא מללי מייתי והכתיב כלפור לנוד כדדור לעוף כן קללת חנם לא תבא ותירטו מפני שהיה להם לכהנים גדולים לבקש רחמים על בני דורם ולכך אינה קללת חנם, כי הוא להואו גברא דלחליס ארץ ברחוק שלשה פראסאות מימיה דרבי יושע בן לוי וזאת אשתני אליהו בדיה תלחא יומי שלא חש להתפלל שלא יארע תקלה באנשי דורו, נראה שגדולי הדור הם מחויבים להתפלל על סיקון בני דורם, כיון שהלדיק יסוד עולם ראוי שבתפלחו יתקיימו בני העולם, כיון שזכו להיותם נחללים בזה העולם בזמנו, וזהו מעלה גדולה ללדיקים שכן נח נקרא המבול על שמו כמו שכתוב כי מי נח זאת לי מפני שלא התפלל עליהם :

וראוני לתת טעם לנבח האל ית' לתת מונע מוצר
 מבעליו שלא להשפיע טובה על בני דור אחד בשביל שהלדיקים שביניהם לא התפללו עליהם, כי כשהאדם עמנו אינו נותן לב להתפלל על עמנו כדבר הסריך לו אינו מן החימה שלא ימלא האל חסרונו כיון שאינו מושג להתפלל אליו ית', ונראה כאלו אין בידו להפיק לרכיו, אבל גדול הדור שהוא נענש על אשר לא חשש להתפלל בעד עמו, למען אין האל ית' יתברך משלים לרכייהם כיון שלא בא ההתעללות כי אם מלד גדול הדור שלא התעורר לדבר מזה, וכמו ששלח מרדכי לאחזר המלכה כי אם הפרש תחרישי בעת הזאת רוח והללה יעמוד ליהודים ומקוס

ממקום אחר וגו' , כי גם שהיה לה תשדל
 לתועלת עמה ס"י ירחם עליהם ויילם, וממקום
 אחר ישלם שלומיו , כמו כן היה ראוי להיות
 בזמן שגדולי הדור הם מתרשלים בהללל הדור
 הם ראויים להיות נענשים , והאל ירחם על בני
 הדור כיון שלא היה ראוי ענין הלהתם כי הם
 בהתלה המדויקים שדור , ונראה לומר כי ענין
 התלה המדויקים על בני דורם הוא להתפלל להל
 יתברך שידריכם וישיירם לעבודתו, וכמעט שיבואו
 לטרה יסייע אותם האל יתברך לשיהיו ראויים ,
 וגם בכלל התפלה להוכיחם ולהשיבם בתשובה
 שיהיו ראויים לשיסלק האל ית' חרון אפו מעליהם,
 וישייע ברכה טובה עליהם, וכשהמדויק מתרשל
 בזה הוא נענש , על שלא היה לב האלשי
 בהתלתו ותוכחתו אליהם שישבו בתשובה, ונשארו
 העם יושבי בהשך בלתי ראויים ומוכנים לסילוק
 חרון אף מעליהם , כי גם הם לא נתעוררו
 מעלמם , ובה נענשים ונפטים בהתחמת ח"ו ,
 וכמו שמלינו במרע"ה כהיה מתפלל בעד העם
 החוטאים היה מוכיח אותם ג"כ על הרעה שעשו
 כדי שיעיבו מעלליהם, לשתקובל התלתו וקשחו ,
 ושמואל הכיז ע"ה כשרעה להתפלל בעד ישראל'
 אמר להם אל בכל לבבכם אתם שבים אל השם
 הסירו את אליהי הכר וגו' והכיזו לבבכם אל ה'
 ועזבוהו וגו' ויאמר שמואל קצו את כל ישראל
 התלכמה והתפלל בעדכם אל ה' ויקצו להתלכמה
 וישאבו מים וישפכו לפני ה' ויזמוהו וגו' ויאמרו
 חטאנו, ואמרו בירושלמי דעניותו וכי מים שפכו
 אלה שפכו לבם כמים , אמר רבי שמואל לב
 שמואל חלוקן של ישראל אמר לפניו רבון העולמים
 כלום אתה דן את האדם אלה על שלא היו
 חומרים לפניך מתאחי ואלו חומרים לפניך מתאחי.
 וענין שפיכת לב כמים , הוא הסרת לב האבן
 שצבשרם , וירככו אותו עד שיהיה למים לעבודתו
 ית' ולהלמד תורתו , והוא ענין התשובה הרטה
 על מה שעבר והסבה מעשיו לעהיד לבא , ולא
 הסברו בענין התשובה כי הם הידוי בפה , ולכן
 אמר שמואל כלום אתה דן את האדם אלה על
 שלא היו חומרים לפניך חטאנו, ולא ילקח חמירת חטאנו
 בלי עויבת החטא שגאלה כקובל ושרץ בידו ,
 ולכן אמר כלום אתה דן וכו' , ונריך לפרש מה
 שאמרנו כלום אתה דן את האדם אלה על שלא
 אמרו חמיתי , שהם כבר שבו האדם ונתחרט
 וגמר בלבו שלא לשוב עוד אל החטא הרי הוא
 בעל תשובה , גם כי לריך האדם להסודות בפיו,
 עכ"ז בהסודו השם בלבו הרי הוא לדיק ,
 וכמ"ש על המקדש האם על מנת שהיה לדיק הוא
 רשע גמור שחשטין לקדושי ומתא הרטה התשובה
 בלבו , נראה כי גם שלא הסודם בפיו הוא בעל
 תשובה , והם כן למה אמרו כלום אתה דן את
 האדם אלה על שלא אמרו חמיתי כי חין ראוי

לדונו ביסודין כיון שגמר השוטה בלבו, והם לא
 גמר בלבו לשוב, מה לי שיאמר חמיתי הרי הוא
 כקובל ושרץ בידו :
 וכן אמר כי גם שהתלה הוא שמי שהסבר
 התשובה בלבו הוי לדיק , אפילו הכי לריך
 להסודות בפיו, כמו שלמדו מדכתיב והסודת עליו
 וגו', אבל חין וידוי זה מעבד הכפרה גם כי הוא
 מן הסודת, ובפרט בחטאים שבין אדם למקום
 שאין ראוי לפרסם חטאו (יומא פ"ו:) כדכתיב
 אשרי נשוי פשע , האמנם בחטאים שבין אדם
 לחבירו לריך לפרסמם ולהסודות עליהם ברבים
 (שם) ועליהם לאמר מכסה פשעיו לא ילליה ,
 בחטאים בללו הידוי הוא יוהר מוכרה ממה שהיה
 מוכרה בשרה החטאים שבין אדם למקום, והפטע
 כי בחטאים שבין אדם למקום כיון שעל הרוב
 אינם נגלים לבני אדם חין הידוי לריך כל כך
 אלה ביו לבין עממו אבל החטאים שבינו לבין
 חבירו שהם ידועים לכ"כ לריך לחזור בתשובה
 ולהסודות ברבים שידעו ששב בתשובה, שהם אינו
 עושה כן גם כי סררה התשובה גמורה בלבו לא
 ייטיב לו האל ית' כבעל השוטה כיון שאין תשובתו
 מפורסמת, ויש בזה חלול השם שמהשיבין אותו
 האלשי כרשע וחוטאים שהוא עול בהקו ית'
 לטעיב לו, וכן אמר שמואל כלום אתה דן את
 האדם אלה על שלא אמר חמיתי, כלומר כי גם
 ששב האדם מרשעו בשררה לבו חין העולם
 יודעים ששב, ולכן דן אותו עדין האל ית' לציני
 העולם כאלו לא שב מפני כבוד שמו עד שיאמר
 בפני העולם חמיתי וידעו שהוא בעל תשובה,
 וזהו שאמרנו שלכש שמואל חלוקן של ישראל, כבו'
 אמר שהסודת תשובה בלבבם היו כבר לדיקים
 והיהם חלוקן ומלבושם ספור גם כן לפרסם
 כמים ונתחבר עמהם בהפלה ולא היו חסדים
 אלה לומר חטאנו והיה לורך גדול בהחירתם
 חטאנו מפני שהם חטאים גלוי ומפורסם, ולדעת
 הראב"ד ז"ל גם בעבודת שבין אדם למקום אם
 הם מפורסמות ומגלות לריך גם כן לפרסם
 התשובה ולהכתיב ברבים וזהו ענין הידוי, וח"ש
 הכתוב לפי הפשע מכסה פשעיו לא ילליה ומודה
 ועוזב ירוחם, כלומר מי שמכסה פשעיו ואינו
 מתודה עליהם ברבים , גם כי כבר שב בהתשובה
 עליהם וגמר בלבו שלא לשוב עוד אליהם לא
 ילליה כמו שהוא בעל תשובה גמורה והסודת בפני
 רבים כדי שלא יחשב עולה לפני ה' בפני העולם
 שידעו חמיתו ולא ידעו תשובתו, אבל מי שהוא
 מודה ועוזב בפני רבים ירוחם וייטיב לו האל
 ית' כיון שהפרסמה התשובה בפני העולם וכמו
 שאר"ל מתרומין את החנפים מפני חלול השם,
 שכשמתיב הקב"ה עליהם רשע נראה לבני אדם
 עול אם אינם מכירים ויודעים חטאתם, וידיעת
 הספקים א' כי גם אותם שהם בהזקת רשעים
 שלא שבו בתשובה ולפי האמת הם בעלי תשובה
 שכבר